

**ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА**

ЛОГВИНЕНКО Тетяна Олександрівна

УДК 378.013.42: 378.4 (48) (043.3)

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
В УНІВЕРСИТЕТАХ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН:
ДАНІЯ, НОРВЕГІЯ, ШВЕЦІЯ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Дрогобич – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Ничкало Нелля Григорівна,
академік-секретар Відділення професійної освіти
і освіти дорослих НАПН України, м. Київ.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Матвієнко Ольга Василівна,
Київський національний
лінгвістичний університет,
проректор з наукової роботи;

доктор педагогічних наук, професор
Поліщук Віра Аркадіївна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
кафедра соціальної педагогіки
та соціальної роботи, завідувач;

доктор педагогічних наук, професор
Товканець Ганна Василівна,
Мукачівський державний університет,
кафедра теорії та методики
початкової освіти, завідувач.

Захист дисертації відбудеться 15 листопада 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 36.053.01 у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка за адресою: 82100, м. Дрогобич, вул. І.Франка, 24, к. 20

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: 82100, м. Дрогобич, вул. Лесі Українки, 2.

Автореферат розісланий 13 жовтня 2016 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Т.І. Пантюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Глобалізований світ початку XXI століття характеризується процесами інтернаціоналізації, інтеграції, що охоплюють різні сфери життєдіяльності: політичну, економічну, соціальну, загальнокультурну, освітню та ін. Одним із важливих чинників становлення європейського освітнього простору є інтернаціоналізація, суттєвим виявом якої у вищій освіті стало міжнародне співробітництво.

У матеріалах Всесвітньої конференції з проблем вищої освіти у XXI ст. (Париж, 1998) зазначається, що освіта набуває значення ключового чинника соціально-економічного, культурного й екологічно усталеного розвитку людей, спільнот і націй. Системи вищої освіти країн ЄС, базуючись на засадах інтернаціоналізації, здійснюють комплекс різних взаємопов'язаних заходів, спрямованих на формування європейських цінностей демократії, свободи, миру.

Сучасна вища освіта України не залишається осторонь інтеграційних процесів, що відбуваються у світовому і європейському освітньому просторі. На розвиток політики української держави в галузі міжнародного співробітництва спрямовані закони України останніх років (кінця XX – початку XXI ст.), в яких обґрунтовано положення щодо її завдань, відповідності вимогам інформаційного суспільства, врахування особливостей функціонування в європейському освітньому просторі, об'єктивної потреби у модернізації, інноваційності тощо. Так, у Законі України «Про вищу освіту» (2014) наголошується, що з метою інтеграції України до світового освітнього простору держава створює умови і здійснює заходи для розвитку міжнародного співробітництва української вищої освіти з іншими країнами. Це передбачає реалізацію вищими навчальними закладами академічної мобільності науково-педагогічних працівників; участь у програмах обміну студентами, аспірантами і науковцями; спільне проведення наукових досліджень, конференцій; стажування за кордоном та ін.

В умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів вагомого значення для української педагогічної науки і практики набуває вивчення зарубіжного досвіду організації та функціонування вищої освіти, що є особливо актуальним для розв'язання в Україні проблем підготовки фахівців у галузі соціальної роботи. Ця галузь – відносно нова, але дуже важлива як для суспільства, так і для педагогічної теорії та практики. І хоча у ній в нашій державі вже накопичений чималий позитивний досвід, однак під впливом динамізму життя, мінливих соціальних умов зростає потреба її удосконалення, системного впровадження інноваційних технологій. Підґрунтям для них може слугувати прогресивна практика країн, які мають довготривалий досвід аналогічної фахової підготовки.

Аналіз наукових джерел свідчить, що сучасні українські дослідники ґрунтовно вивчають системи освіти різних країн Європи та світу: Австрії, Австралії, Великої Британії, Данії, Італії, Канади, Китаю, Німеччини, Норвегії, Польщі, США, Франції, Фінляндії, Швеції, Японії та ін. Широті географічного поля досліджень відповідає й освітня проблематика, що охоплює різні її види,

рівні, зміст, методик у і технології тощо. Одержані результати висвітлюються у монографіях, збірниках наукових праць, матеріалах конференцій тощо. Вагомими з-поміж них є і ті, що стосуються підготовки фахівців соціальної сфери. Так, загальні проблеми розвитку систем підготовки фахівців соціальної сфери у зарубіжних країнах упродовж останніх років досліджували вітчизняні науковці Л. Віннікова (США), Г. Лещук (Франція), О. Павлішак (Австрія), О. Пічкарь (Велика Британія), О. Пришляк (Німеччина), Г. Слозанська (Австралія) та ін. Окремі аспекти фахової підготовки майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів вивчали Н. Гайдук (підготовка до здійснення посередництва – США і Канада), І. Гриник (правовий захист дітей – Німеччина), А. Кулікова (робота з дітьми та молоддю – Швеція), С. Когут (порівняльно-педагогічний аналіз систем підготовки соціального педагога в Україні та Польщі), О. Ольхович (робота з біженцями – США і Канада), В. Поліщук (зарубіжний досвід професійної підготовки соціальних працівників), Н. Собчак (зміст і форми професійної підготовки соціальних працівників в умовах неперервної освіти США).

Науковий інтерес становлять дисертаційні дослідження, присвячені: тенденціям розвитку освіти дорослих у Скандинавських країнах у другій половині ХХ ст. (О. Огієнко); особливостям сучасної університетської освіти в країнах Західної Європи, проблемам її реформування, модернізації у західноєвропейських державах та Україні (О. Карпенко, П. Кряжев Г. Поберезська, А. Ржевська); розвитку транснаціональної вищої освіти у розвинених англomовних країнах (Н. Авшенюк); становленню економічної освіти у вищій школі Чехії і Словаччини у ХХ ст. (Г. Товканець); педагогічним засадам особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки (Р. Вайнола); особливостям розвитку систем середньої освіти в країнах ЄС (О. Локшина, О. Матвієнко); підготовці педагогічних кадрів у Норвегії (В. Семілетко); професійно-педагогічній підготовці фахівців дошкільної освіти в університетах Швеції (Н. Карпенко) та ін.

Проблеми підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів у зарубіжних країнах висвітлюються у багатьох публікаціях українських дослідників, зокрема аналізуються: сучасна освітня система, зміст і напрями професійної підготовки фахівців у Данії (О. Леонтєва, О. Матвієнко); норвезький досвід формування системи вищої освіти у контексті Болонського процесу (В. Стинська); особливості підготовки майбутніх учителів технологій у країнах Північної Європи (І. Жерноклеєв); професійна підготовка майбутніх соціальних працівників у коледжах Канади (Н. Видишко); сучасний досвід підготовки вчителя у Швеції (Н. Кошарна); практична підготовка студентів до соціальної роботи у Великій Британії (О. Головка) тощо.

Аналіз наукових і документальних джерел, а також практики вітчизняної і зарубіжної підготовки фахівців соціальної сфери дав підстави для визначення наукових положень, що зумовили вибір теми дослідження. Їхня суть полягає у впливі на розвиток освітніх систем різних країн глобалізованого світу (у тому числі, Скандинавії) процесів, що динамізують міжнародну співпрацю

університетів та інших навчальних закладів. Це стало об'єктивною потребою і в підготовці фахівців соціальної сфери. Інтеграція України до європейського освітнього простору зумовила активізацію міжнародної співпраці вітчизняних вищих навчальних закладів із зарубіжними у здійсненні різних за змістом видів освітньої діяльності, один із яких – підготовка соціальних працівників. Важливим напрямом ефективної співпраці є компаративістське вивчення цього досвіду, його спрямованості на збагачення педагогічної теорії інноваційними ідеями і концепціями, виявлення можливостей творчого використання конструктивних зарубіжних ідей в українській освіті.

Останніми роками в Україні посилилася увага до дослідження різних аспектів модернізації вищої освіти та підготовки фахівців за рубежом, що є позитивним явищем. Заслугує схвалення і те, що частина з них присвячена підготовці фахівців соціальної сфери в європейських країнах. Водночас простежується деяка звуженість тематики досліджень щодо країн Скандинавії, зокрема Данії, Норвегії і Швеції з підготовки фахівців соціальної сфери. Наголосимо на доцільності врахування того, що: по-перше, Данія, Норвегія, Швеція належать до країн, які за показниками розвитку освіти мають найвищі світові рейтинги; по-друге, підготовка фахівців соціальної сфери в цих країнах була започаткована значно раніше, ніж в Україні, і має чимало позитивного, що слід творчо використовувати у вітчизняній університетській освіті; по-третє, сучасна практика підготовки фахівців соціальної сфери здійснюється у Данії, Норвегії і Швеції як «державах загального добробуту», що мають найвищий у світі рівень соціального захисту населення.

Актуальність визначеної проблеми дослідження для України зумовлюється й тим, що в її університетській освіті здійснюється реформування підготовки фахівців для соціальної сфери, яке вимагає інноваційних підходів, цілеспрямованого усунення наявних недоліків: відсутності належного інформаційного, науково-методичного забезпечення, системної співпраці університетів з соціальними службами на різних рівнях, необхідного фінансування.

З урахуванням вивчення стану професійної підготовки соціальних працівників у педагогічній теорії і на практиці в Україні виявлено такі суперечності між:

- зрослими завданнями державної політики щодо соціального захисту різних категорій громадян і невідповідним рівнем реалізації соціальних програм у сучасних умовах;

- необхідністю реалізації нових концептуальних підходів до обґрунтування філософії соціальної роботи і недостатньою дослідженістю цієї проблеми на міждисциплінарному рівні;

- потребою громадянського суспільства у взаємодії різних громадських інституцій до здійснення соціальної і соціально-педагогічної роботи та невідповідним рівнем готовності територіальних громад до участі у такій діяльності;

– об'єктивною потребою створення необхідних умов для розвитку академічної мобільності викладачів і студентів ВНЗ та відсутністю належного нормативно-правового та фінансового забезпечення цього процесу;

– необхідністю реалізації прогностичних підходів до визначення напрямів підготовки фахівців соціальної сфери та відповідних спеціалізацій і недостатнім рівнем навчально-методичного забезпечення цього процесу.

Актуальність проблеми, відсутність її цілісного вивчення і необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Теорія і практика підготовки соціальних працівників в університетах Скандинавських країн: Данія, Норвегія, Швеція».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка в межах комплексного дослідження «Теоретико-практична підготовка фахівців соціальної сфери на засадах компетентнісного підходу» (номер державної реєстрації 0116U003882). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 4 від 22.02.2007 р.) і узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 4 від 24.04.2007 р.).

Об'єкт дослідження: процес підготовки фахівців соціальної сфери в університетах Скандинавських країн.

Предмет дослідження: становлення і розвиток систем професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах Данії, Норвегії, Швеції.

Мета дослідження: на основі теоретичного узагальнення результатів порівняльно-педагогічного аналізу виявити провідні тенденції й особливості становлення і розвитку систем підготовки майбутніх соціальних працівників в університетах Данії, Норвегії, Швеції й обґрунтувати можливості творчого використання прогресивних ідей цього досвіду у процесі модернізації підготовки фахівців соціальної сфери в університетах України.

Відповідно до об'єкта, предмета і мети сформульовано основні **завдання дослідження:**

1. Обґрунтувати концептуальні засади дослідження теорії і практики підготовки соціальних працівників в університетах Данії, Норвегії, Швеції.

2. Схарактеризувати вплив соціальної політики та соціальної роботи у Скандинавських країнах на становлення і розвиток фахової підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів.

3. Здійснити ретроспективний аналіз становлення і розвитку професійної підготовки фахівців соціальної сфери в системах освіти Данії, Норвегії, Швеції та обґрунтувати її періодизацію.

4. Проаналізувати діяльність міжнародних організацій та професійних асоціацій працівників соціальної сфери як суб'єктів розвитку європейського

освітнього простору та схарактеризувати європейські тенденції розвитку університетської освіти у другій половині XX – початку XXI ст.

5. Виявити особливості розвитку систем університетської освіти Данії, Норвегії, Швеції як освітнього середовища підготовки майбутніх соціальних працівників та вивчити сучасні концепції і моделі підготовки фахівців соціальної сфери.

6. Проаналізувати наукові підходи до розкриття суті соціальної педагогіки і соціальної роботи в теоретичному дискурсі скандинавських дослідників.

7. Схарактеризувати зміст професійної підготовки бакалаврів соціальної роботи в системах університетської освіти Данії, Норвегії, Швеції, розкрити особливості магістерських і докторських освітніх програм.

8. Вивчити специфіку використання інноваційних технологій у підготовці фахівців соціальної сфери.

9. Виявити можливості творчого використання прогресивних ідей скандинавського досвіду підготовки фахівців соціальної сфери в Україні й розробити навчально-методичний комплекс для студентів різних освітніх рівнів і програм.

Концепція дослідження. В основу концепції дослідження покладено комплекс взаємопов'язаних філософських, історичних, соціальних, психолого-педагогічних та інших положень. Міждисциплінарний характер дослідження зумовив необхідність звернення до теоретичних концепцій психології, психофізіології; загальної, соціальної, порівняльної, професійної, спеціальної педагогіки; педагогіки вищої школи, андрагогіки, менеджменту освіти, які на сучасних методологічних засадах уможливають забезпечення системності й об'єктивності аналізу, багатовимірності і глибини наукового пошуку з обраної проблеми.

Підготовка соціальних працівників в університетах Скандинавських країн (Данія, Норвегія, Швеція) розглядалась як складне соціально-історичне явище, системний педагогічний процес, якому притаманна діалектика становлення і розвитку в суспільному житті та освітній діяльності, власні освітньо-теоретичні та практичні концепти, суспільно-мотиваційна і педагогічна зумовленість, а також відповідна структура: мета, завдання, зміст, технологія реалізації, оцінка якості, загальні соціально-педагогічні механізми ефективного функціонування.

Провідну роль на різних етапах наукового пошуку відігравав детермінізм як система положень філософського вчення про закономірний зв'язок і зумовленість суспільних явищ, що визначали логіку та основні напрями і сутність обґрунтування змісту досліджуваних процесів. У цьому контексті проблема підготовки фахівців для соціальної роботи аналізувалася не відокремлено та фрагментарно, а інтегровано як суспільно-освітнє явище, детерміноване певними внутрішніми і зовнішніми чинниками, що забезпечило необхідний рівень об'єктивності та якості обґрунтування досліджуваної проблеми. Виявлення і врахування внутрішніх чинників потребувало:

- вивчення особливостей економічного, соціально-культурного розвитку Данії, Норвегії, Швеції на різних історичних етапах, їх сучасного державного устрою, соціальної політики, функціонування як «країн загального добробуту»;
- цілісної характеристики соціальної роботи на різних етапах її становлення і розвитку в країнах Скандинавії: від добродійності, стихійної допомоги – до системної, організованої діяльності, що трансформувалась у професію й потребувала забезпечення спеціальної підготовки фахівців на науково-теоретичних засадах в університетах та інших навчальних закладах;
- аналізу сучасного стану систем університетської освіти Данії, Норвегії, Швеції як освітньо-педагогічного середовища, де відбувається формування соціальних працівників.

Такий дослідницький підхід уможливив доведення потреби у здійсненні спеціальної підготовки майбутніх фахівців в університетах та інших навчальних закладах досліджуваних країн й обґрунтування періодів її становлення і розвитку.

Узагальнення результатів вивчення зовнішніх чинників впливу на професійну підготовку фахівців соціальної сфери в університетах Данії, Норвегії, Швеції зумовило необхідність вивчення: загальних тенденцій розвитку європейської університетської освіти (глобалізація, інтернаціоналізація, інтеграція, мобільність, демократизація, інноваційність); особливостей реалізації положень Болонської декларації у країнах Скандинавії та Україні; діяльності окремих світових, європейських організацій (ООН, Рада Європи, Європейська комісія, ЮНЕСКО), міждержавних об'єднань Північних країн (Північна Рада і Рада Міністрів) та міжнародних і національних професійних асоціацій працівників соціальної сфери.

Реалізація концепції дослідження потребувала широкого використання теоретичних і науково-методичних праць науковців Скандинавських та інших європейських країн, безпосереднього вивчення практичного досвіду підготовки фахівців в університетах. Такий підхід позначився на обґрунтуванні теоретичних засад цього процесу, його принципів, змісту, розкритті особливостей застосування інноваційних технологій, розвитку самостійного, творчого мислення майбутніх фахівців, а також управлінських аспектів.

Концептуальний задум наукового пошуку зумовлював необхідність порівняльного аналізу явищ і процесів, що стосувалися різних питань професійної підготовки соціальних працівників в університетах Данії, Норвегії, Швеції. Концепція дослідження спрямовувалася на виявлення прогресивних ідей досвіду цих країн, який доцільно творчо використовувати в університетах та інших навчальних закладах України.

Методологічну основу дослідження становлять: провідні положення теорії пізнання, загальнонаукові принципи об'єктивності, історизму, інтеграції, системності, зв'язку теорії з практикою; концептуальні положення історичних, філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних та інших наук, що зумовлено міждисциплінарним характером порівняльно-педагогічного пошуку. Суттєву роль відіграв синергетичний підхід. Важливе значення мали: принцип

детермінізму як філософське вчення про загальну об'єктивну зумовленість, закономірності, взаємозв'язки явищ у природі, суспільстві; врахування положень філософсько-психологічної концепції діяльності, порівняльної педагогіки, а також філософське осмислення фахової підготовки як суспільного явища, що базується на соціологічних, культурологічних, психолого-педагогічних та інших парадигмах. Методологія нашого дослідження, якій притаманний плюралістичний характер, реалізовувалася на різних рівнях (фундаментальний, загальнонауковий, конкретнонауковий), виконувала різнобічні функції, спрямовуючи науковий пошук на досягнення його мети і завдань.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних науковців, що належать до різних галузей наукових знань: філософії, соціальної філософії, соціальної політики (В. Андрущенко, В. Бех, І. Бичко, Г. Васянович, М. Головатий, І. Зязюн, В. Кремень, М. Михальченко, І. Надольний, В. Скотний, Н. Скотна, П. Шевчук); професійної педагогіки (Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Оршанський, Г. Терещук); психології (І. Бех, С. Максименко, М. Савчин); порівняльної педагогіки (Н. Абашкіна, Н. Авшенюк, Н. Бідюк, Г. Калінічева, В. Кемінь, С. Кубіцький, А. Кулікова, В. Кудін, Н. Лавриченко, О. Локшина, О. Матвієнко, Н. Мукан, О. Огієнко, Н. Пазюра, А. Ржевська, А. Сбруєва, Г. Товканець, М. Чепіль); соціальної педагогіки і соціальної роботи (О. Безпалько, Р. Вайнола, І. Зверєва, А. Капська, І. Ковчина, І. Козубовська, Г. Лактіонова, А. Малько, І. Мигович, Л. Міщик, В. Поліщук, Л. Пуховська, Т. Семигіна, І. Ткач, І. Трубавіна, С. Харченко, Л. Штефан); вищої освіти, теорії і практики навчальної діяльності (А. Алексюк, К. Астахова, С. Бабій, В. Білокопитов, Ю. Бобало, В. Вікторов, М. Євтух, В. Луговий, В. Огнев'юк, М. Пантук) та інші.

На різних етапах наукового пошуку аналізувалися праці зарубіжних, зокрема скандинавських, науковців: Е. Андерссена (E. Andersson), А. Антікайнен (A. Antikainen), Р. Арноува (R. Arnove), І. Брудерапа (I. Bryderup), Д. Бодді (J. Boddy), В. Бонга (V. Bong), Й. Вейбулля (J. Weibull), П. Джарвіса (P. Jarvis), В. Денвела (V. Denvall), Л. Ерікссон (L. Eriksson), Е. Йоханссона (E. Johansson), А. Карлссена (A. Karlsson), Й. Корнбека (J. Kornbeck), Дж. Коккін (J. Kokkinn), Е. Коккерсвелд (E. Kokkersvold), А. Крістіанссена (A. Kristianssen), Н.-Р. Йенсена (N.-R. Jensen), К. Лайонз (K. Lyons), Р. Лаппена (R. Lappen), Й. Петерссона (J. Petersson), М. Пейна (M. Payne), Дж. Статхем (J. Statham), П. Стефенса (P. Stephens), Й. Стуре (J. Storø), М. Торстенссена (M. Torstensson), А. Тхурхауга (A. Thyraug), А. Фрерапа (A. Frorup), Г. Фріменнссена (G. Frimannsson), С. Хесслі (S. Hessel), Т. Хьюсена (T. Hussen), С. Хаарда (S. Hård), Ю. Хямляйнен (J. Härmäläinen), С. Юліусдоттіра (S. Juliusdottir).

Для розв'язання визначених завдань і досягнення мети використовувалися такі **методи дослідження**: загальнонаукові, емпіричні, порівняльно-педагогічні, статистичні. Загальнонаукові: аналіз у його різних видах (логічний, ретроспективний, системно-структурний), синтез, індукція, дедукція, порівняння, конкретизація, абстрагування та узагальнення широко застосовувались для вивчення вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, навчально-методичної

документації університетів Скандинавських країн, теоретичних концепцій, поняттєво-термінологічного апарату, порівняння спільних і відмінних ознак у досліджуваних явищах, формулювання авторських узагальнюючих висновків тощо. Ретроспективний аналіз здійснювався для дослідження цієї проблеми у динаміці, вивчення тих політичних, соціально-економічних та інших умов, в яких відбувалися становлення і розвиток соціальної роботи та виникла об'єктивна потреба організованої підготовки фахівців для цієї сфери.

Широко застосовувалися емпіричні методи: безпосереднє спостереження, опитування, бесіди тощо. Важливу роль у вивченні досвіду професійної підготовки соціальних працівників у Скандинавських країнах мало проходження автором дослідження наукового стажування у Школі соціальної роботи Лундського університету. Безпосереднє вивчення освітнього процесу в цих навчальних закладах (відвідування занять, спілкування з викладачами і студентами, ознайомлення з ресурсними центрами, бібліотечними фондами, студентськими кваліфікаційними роботами, дисертаційними дослідженнями, базами практики) значно поглибило знання автора і відповідно розширило інформацію про підготовку фахівців соціальної сфери в цих країнах, дало можливість переконатись у її досягненнях, відчути стиль демократичних взаємин, атмосферу навчальної діяльності, побудованої на засадах студентоцентризму, поваги й уваги до особистості майбутнього фахівця соціальної сфери.

Джерельна база дослідження. На різних етапах наукового пошуку було використано 826 джерел, в тому числі 339 іноземними мовами, зокрема:

- 86 офіційних документів та статистичних матеріалів з питань соціальної й освітньої політики, законодавчі акти, урядові постанови; аналітичні матеріали та офіційні документи міжнародних організацій з питань освіти і науки, зокрема Організації економічного і соціального розвитку (ОЕСР), Європейської асоціації університетів (ЄАУ), Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи (МАШСР), Ради міністрів Північних країн, Інституту освіти ЮНЕСКО, ЄВРОСТАТу та ін.;

- матеріали наукових фондів бібліотек Лундського університету та університету м. Мальме (Швеція), Національної наукової бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського, інтернет-ресурси ;

- наукова, науково-методична, інформаційно-аналітична, навчальна література (збірники наукових праць, аналітичні огляди, дисертаційні дослідження, освітні програми, навчальні плани, щорічні звіти і статутні документи, веб-сайти, підручники, посібники, методичні рекомендації, дидактичні та відеоматеріали, презентації тощо) університетів й університетських коледжів Данії, Норвегії і Швеції, зокрема Лундського, Гетеборзького, Ереброського, Стокгольмського, Карлстадського, Ліннеуського, Лінкопінгського, Мальмеського, Мелардаленського, Умеоського, Уппсальського університетів (Швеція); Копенгагенського, Оргуського, Ольборзького університетів і Ліллебельського і Південноданського університетських коледжів (Данія); університетів міст Осло, Тронхейм, Тромсе, Агдер, Берген, а також Ставангерського і

Нурдландського університетів, Ліллекхаммерського і Телемаркського університетських коледжів (Норвегія);

– монографічні та інші праці скандинавських учених (Е. Андерссен (E. Andersson), А. Антікайнен (A. Antikainen), І. Брудерап (I. Bryderup), Й. Вейбуль (J. Weibull), Л. Ерікссон (L. Eriksson), Т. Йоханссон (T. Johansson), Н.-Р. Йєнсен (N.-R. Jensen), Й. Корнбек (J. Kornbeck), Е. Коккерсвельд (E. Kokkersvold), А. Крістіанссен (A. Kristianssen), Р. Лаппен (R. Lappen), П. Стефенс (P. Stephens), Й. Стуре (J. Storø), А. Тхурхауг (A. Thyrhaug), А. Фрерап (A. Frorup), Т. Хьюсен (T. Hussen) Ю. Хямялайнен (J. Härmäläinen), С. Юліусдоттір (S. Juliusdottir) та ін.;

– матеріали зарубіжних періодичних видань: «Journal of Teaching in Social Work» (Журнал з навчання соціальної роботи), «International Social Work» (Міжнародна соціальна робота), «International Journal of Social Welfare» (Міжнародний журнал з соціального добробуту), «Journal on Social Work Education» (Журнал з освіти в соціальній роботі), «European Journal of Social Work» (Європейський журнал з соціальної роботи), «British Journal of Social Work» (Британський журнал з соціальної роботи), «Journal of Comparative Social Work» (Журнал з порівняльної соціальної роботи), «International Journal of educational research» (Міжнародний журнал з досліджень в освіті), «Scandinavian Journal of educational research» (Скандинавський журнал з досліджень в освіті), «International Journal on Social Pedagogy» (Міжнародний журнал з соціальної педагогіки), «Comparative Education» (Порівняльна освіта), «Child and Family Social Work» (Соціальна робота з дітьми та сім'ями), «International review of education» (Міжнародний огляд освіти), «International Journal of Lifelong Education» (Міжнародний журнал з навчання впродовж життя), «International Journal of Inclusive Education» (Міжнародний журнал з інклюзивної освіти) тощо;

– матеріали та тези наукових і науково-практичних конференцій з проблем вищої освіти, що проводилися вітчизняними і зарубіжними національними й міжнародними організаціями.

Організація дослідження. Науковий пошук здійснювався у чотири етапи впродовж 2005 – 2016 рр.

На *першому етапі* (2005 – 2007) теоретично осмислювалася проблема, визначалися тема дослідження, його об'єкт, предмет, мета і завдання, обґрунтовувалася концепція, розроблялася програма і методика дослідження; формувалася поняттєво-термінологічний апарат; вивчалася джерельна база (філософська, історична, соціологічна, психолого-педагогічна література та дисертаційні праці з досліджуваної проблеми), здійснювалася систематизація і первинне узагальнення матеріалів дослідження.

На *другому етапі* (2008 – 2010) проводився ретроспективний порівняльно-педагогічний аналіз основних ідей, концепцій, досвіду підготовки майбутніх соціальних працівників у досліджуваних Скандинавських країнах: обґрунтовувалася періодизація становлення і розвитку професіоналізації соціальної роботи та виникнення спеціальної фахової підготовки до її здійснення; аналізувалися освітні програми, навчальні плани, науково-методична і навчальна

література, вивчалися й узагальнювалися технології навчання та оцінювання якості підготовки фахівців;

На *третьому етапі* (2011 – 2013) розширювалася база дослідження, виявлялося подібне й відмінне у системах підготовки фахівців соціальної сфери Данії, Норвегії, Швеції, аналізувалися закономірності та провідні тенденції цього процесу; розроблялася структурна модель системи підготовки фахівців соціальної сфери в університетах досліджуваних країн; здійснювалася систематизація й узагальнення дослідницьких матеріалів.

На *четвертому етапі* (2014 – 2016) проводилося узагальнення результатів дослідження та їх цілеспрямоване впровадження; теоретично обґрунтовувалися концептуальні засади розвитку систем підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів в університетах Данії, Норвегії, Швеції; формувалися загальні висновки та розроблялися практичні рекомендації щодо використання прогресивних ідей конструктивного досвіду досліджуваних країн у вітчизняній системі підготовки кадрів для соціальної сфери; визначалися перспективи подальших досліджень.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

вперше у вітчизняній педагогічній науці на основі порівняльно-педагогічного вивчення здійснено цілісний аналіз становлення, розвитку і функціонування систем підготовки соціальних працівників в університетах й університетських коледжах Данії, Норвегії, Швеції; досліджено теоретико-методологічні засади університетської освіти Скандинавських країн як освітньо-педагогічного середовища підготовки соціальних працівників; обґрунтовано чинники професіоналізації соціальної роботи в Данії, Норвегії, Швеції; простежено генезу і обґрунтовано періодизацію становлення і розвитку підготовки фахівців для соціальної сфери; на основі ретроспективного аналізу конкретно-історичних умов уточнено концептуальні підходи до формування змісту, відбору організаційних форм і методів підготовки соціальних працівників у досліджуваних країнах; виявлено провідні тенденції трансформації та визначено чинники, що зумовлюють зміни в системах підготовки майбутніх соціальних працівників Скандинавських країн та України в сучасних умовах євроінтеграції;

удосконалено концептуальні положення теорії соціальної роботи і соціальної педагогіки, виокремлено принципи реалізації інтегративного і студентоцентрованого підходів до здійснення професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери;

подальшого розвитку набули положення щодо теорії і методики підготовки фахівців соціальної сфери, трактування змісту основних дефініцій («професійна діяльність», «педагогічна діяльність», «соціальна діяльність», «соціально-педагогічна діяльність», «соціальна робота», «соціальний працівник», «соціальний педагог»), а також знання про зарубіжний досвід професійної підготовки соціальних працівників у Скандинавських країнах;

до наукового обігу уведено 55 документів, зокрема, навчально-методичні матеріали щодо трициклової (трирівневої) підготовки соціальних працівників

(бакалавр, магістр, доктор), оригінальні матеріали досліджень скандинавських науковців, що сприятиме створенню цілісного уявлення про професійну підготовку конкурентоспроможного фахівця соціальної сфери та перспективи розвитку вітчизняної теорії соціальної педагогіки і практики соціальної роботи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що автором розроблено і впроваджено у підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери навчально-методичний комплекс, що охоплює: програми та навчально-методичні посібники з навчальних дисциплін «Соціальна педагогіка», «Порівняльна педагогіка систем вищої освіти», «Актуальні проблеми соціальної педагогіки» та «Технології соціально-педагогічної роботи з різними категоріями дорослого населення», поняттєво-термінологічний словник з дисципліни «Соціальна педагогіка», методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт (для бакалаврів і магістрантів соціальної роботи і соціальної педагогіки, студентів факультетів післядипломної освіти, слухачів курсів підвищення кваліфікації).

Матеріали дослідження, його висновки та положення мають міждисциплінарний характер і можуть використовуватися у викладанні курсів «Педагогіка вищої школи», «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», «Порівняльна педагогіка», «Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах» та ін., а також для написання наукових праць, підготовки підручників, навчальних посібників з питань вищої освіти, технологій соціальної і соціально-педагогічної роботи, професійної підготовки соціальних працівників у зарубіжних країнах тощо.

Результати дослідження впроваджено у навчальний процес ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет (довідка № 68/16/27 від 20.02.2016 р.), ДВНЗ «Запорізький національний університет (довідка № 01-15/64 від 18.04.2016 р.), ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (довідка № 455/24 від 17.03.2016 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 241-33/03 від 22.02.2016 р.), ДВНЗ «Ужгородський національний університет (довідка № 849/01-27 від 21.03.2016 р.), ВНЗ «Український католицький університет (довідка № 90/16 від 06.04.2016 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/15-839 від 21.03.2016 р.), Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (довідка № 106 від 31.03.2016 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 757 від 14.04.2016 р.).

Вірогідність наукових результатів дослідження забезпечено: методологічною обґрунтованістю вихідних теоретичних положень; застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів, адекватних об'єкту, предмету, завданням та науковій логіці дослідження; різнобічним й системним аналізом широкої джерельної бази, зокрема оригінальних зарубіжних наукових праць і документальних матеріалів з досліджуваної проблеми; позитивними результатами впровадження авторського навчально-методичного комплексу в освітній процес

вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку соціальних працівників і соціальних педагогів в Україні.

Особистий внесок здобувача. В опублікованих у співавторстві працях [2; 3; 57; 62; 64] особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні сутності поняття «професійні інтереси соціального педагога» і педагогічних умов їх ефективного формування; розкритті актуальних питань соціальної роботи і принципів професійної підготовки студентів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками; аналізі змісту і технологій соціально-педагогічної роботи з молоддю і особливостей здійснення консультування та посередництва. У статтях [11; 32; 34; 35; 36; 39] особистий внесок полягає в обґрунтуванні положень щодо забезпечення інноваційних підходів у професійній підготовці соціальних працівників у контексті інтеграційних процесів, розробленні магістерських програм підготовки фахівців соціальної сфери, застосуванні сучасних технологій соціально-педагогічної допомоги дітям з дистантних сімей.

Положення та ідеї, що належать співавторам публікацій, у матеріалах дисертації не використовувалися.

На захист виносяться такі положення:

1. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери в Данії, Норвегії, Швеції як педагогічна система історично зумовлена комплексом детермінуючих чинників: соціальною політикою, особливостями розвитку соціальної роботи в різних політичних, соціально-економічних умовах країн, професіоналізацією соціальної роботи, виникненням суспільної потреби в спеціальній підготовці фахівців до неї у системах вищої (університетської) освіти Скандинавських країн.

Процес становлення і розвитку професійної підготовки соціальних працівників у досліджуваних країнах був довготривалим; з урахуванням обґрунтованих критеріїв, у ньому виокремлено такі періоди: *допрофесійний* (середина ХІІ – кінець ХІХ ст.), *початковий* (початок ХХ – 40-ві рр. ХХ ст.), *стабілізаційний* (50 – 60-ті рр. ХХ ст.), *реформаторський* (70 – 90-ті рр. ХХ ст.), *інноваційний* (1999 р. – початок ХХІ ст.).

2. Університетська освіта стала педагогічним середовищем професійної підготовки соціальних працівників у Данії, Норвегії, Швеції у середині ХХ – на початку ХХІ ст.; на неї суттєво впливали загальноєвропейські тенденції розвитку освіти (демократизація, інтеграція, інтернаціоналізація, інноваційність, мобільність тощо), діяльність міжнародних організацій, професійних асоціацій міжнародного та національного рівнів, положення Болонської декларації. Сучасні системи вищої освіти Данії, Норвегії, Швеції досягли високого рівня розвитку, посідаючи за багатьма показниками передові позиції у світових рейтингах. У цьому освітньому середовищі Скандинавських країн професійна підготовка фахівців соціальної сфери набула ознак системності, цілісності, маючи чітку структуру функціонування, яку розкриває авторська «Структурна модель системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери», що розглядається спільною для цих країн за ідентичністю структурних ознак. До

структури моделі входять три підсистеми (детермінантна, теоретико-концептуальна, діяльнісно-практична), в кожній з яких є свої компоненти, що містять конкретний зміст і мають у досліджуваних країнах як спільні, так і відмінні ознаки.

3. Концептуальні підходи скандинавських та інших європейських науковців щодо: суті понять «соціальна педагогіка», «соціальна робота», «соціальний працівник», «соціальний педагог»; цільових моделей підготовки («спеціалізована практична», «інтегрована дослідницька», «інтегрована практична»), які складають теоретичну основу професійної підготовки фахівців соціальної сфери, ґрунтуючись на її загальних принципах системності, компетентнісної цілеспрямованості, демократизації, студентоцентризму та інших.

4. Організаційно-управлінські (структура, тривалість навчання та ін.) і навчально-методичні основи професійної підготовки (зміст, технології, освітні програми, навчальні плани тощо) уможливають чітку організацію на сучасних наукових засадах відбору і структурування та оновлення змісту бакалаврської, магістерської, докторської підготовки, впровадження інноваційних технологій (життєві проблемні ситуації, дискусії, розробка проектів, масові он-лайн курси, «мережева модель» і дистанційне навчання, відеопрезентації, відеолекції, міжнародні магістерські програми університетських консорціумів, практика, у тому числі – закордонна, в університетах-партнерах), спільне навчання з іноземними студентами, забезпечення оцінювання якості та управління цим складним процесом.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження були представлені у доповідях на наукових симпозиумах, наукових, науково-практичних конференціях різного рівня:

міжнародних – «Перспективи реформ у вищій освіті» (Софія, Болгарія, 2001), «Навчання на основі методу ситуацій» (Лунд, Швеція, 2002), «Психолого-педагогічні проблеми соціальної роботи та професійна підготовка до неї: теорія і практика» (Самбір, 2002), «Молодіжна політика: проблеми і перспективи» (Дрогобич, 2006), «Революція в університетській освіті: глобалізація та індивідуалізація – погляд у майбутнє» (Одеса, 2007), «Професіоналізація педагога у контексті європейського вибору України» (Ялта, 2007), «Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу» (Чернівці, 2007), «Формування цінностей сучасної особистості» (Дрогобич, 2007), «Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу» (Ялта, 2008), «Допомога дитині та родині в кризовій ситуації: розуміння, проблеми, перспективи» (Стальова Воля, Польща, 2008), «Актуальні проблеми підготовки фахівців у галузі соціально-педагогічної діяльності» (Ніжин, 2009), «Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту в сучасному суспільстві» (Черкаси, 2010), «Сравнительная педагогика в условиях международного сотрудничества и европейской интеграции» (Брест, Білорусія, 2011), «Акмеологія – наука ХХІ століття» (Київ, 2011), «Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту окремих категорій населення» (Черкаси, 2011), «Актуальні проблеми соціальної роботи і

підготовки фахівців: розвиток волонтерського руху в Україні та за рубежом» (Ужгород, 2012), «Професійна підготовка педагога в контексті європейських інтеграційних процесів» (Дрогобич, 2013), «Соціально-педагогічна робота з опіки та догляду» (Кортрійк, Бельгія, 2013); «Професійна підготовка та компетенції соціального педагога: міжнародний досвід» (Дрогобич, 2014), «Dobroczynność, filantropia i praca socjalna» (Ярослав, Польща, 2014), «Соціальна робота як правозахисна професія» (Чернівці, 2015);

всеукраїнських науково-практичних конференціях з міжнародною участю – «Актуальні проблеми формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді» (Ніжин, 2007), «Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи з різними категоріями населення» (Черкаси, 2008), «Інновації у вищій школі: проблеми і перспективи освіти та науки» (Кременець, 2013), «Соціальна педагогіка і соціальна робота: виклики сьогодення» (Тернопіль, 2015);

регіональних науково-практичних конференціях та семінарах з міжнародною участю – «Соціально-педагогічна та корекційна робота з дітьми з особливими потребами» (Дрогобич, 2013), «Удосконалення якості професійної підготовки соціальних педагогів у світлі сучасних вимог» (Дрогобич, 2014), «Соціально-педагогічна робота з дітьми з особливими потребами та їх родинами» (Дрогобич, 2014), «Розвиток соціальних навичок у соціально-педагогічній роботі з дітьми та молоддю з особливими потребами» (Дрогобич, 2015), «Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи та корекційної освіти» (Дрогобич, 2015), Соціально-педагогічний супровід сімей з дітьми з особливими потребами (Дрогобич, 2016).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Діяльність педагогічних колективів з ідейно-морального виховання учнів середньої школи і ПТУ» зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки була захищена у Національному університеті імені Тараса Шевченка в 1991 році, її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Результати дисертаційного дослідження **висвітлено** у 65 працях, серед яких 3 монографії (1 одноосібна, 2 у співавторстві), 11 навчально-методичних посібників, з них 4 у співавторстві (3 рекомендовано МОН України), 28 статей у фахових виданнях, 8 статей у зарубіжних виданнях (Болгарія, Білорусь, Польща, США), 15 у збірниках матеріалів конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, п'яти розділів і висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 602 сторінки (основна частина – 404 сторінки). В дисертації 18 таблиць та 15 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, проаналізовано загальний стан розробленості проблеми у науковій теорії та

педагогічний практиці, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, обґрунтовано методологію, концепцію дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне і практичне значення, сформульовано основні положення, що виносяться на захист, викладено стан і форми апробації та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **«Підготовка соціальних працівників у Скандинавських країнах як проблема порівняльної педагогіки»** – розкрито теоретико-методологічні засади дослідження. Значну увагу приділено обґрунтуванню поняттєво-термінологічного апарату наукового пошуку. З урахуванням семантично-категоріального аналізу уточнено сутність понять: «професія», «професійна діяльність», «соціальна діяльність», «педагогічна діяльність», «соціально-педагогічна діяльність», «соціальна робота», «соціально-педагогічна робота», «соціальний працівник», «соціальний педагог», «професійна підготовка».

Запропоновано авторське визначення поняття професійної підготовки фахівців для соціальної сфери, як «спеціально організованої, цілісної, системної педагогічної діяльності вищих навчальних закладів, спрямованої на формування компетентних соціальних працівників/соціальних педагогів, які характеризуються теоретичною, практичною і психологічною готовністю до виконання різноаспектних функцій соціальної роботи і соціально-педагогічної діяльності відповідно до потреб і особливостей (соціально-політичних, соціально-економічних, культурологічних) розвитку країн, в яких вона відбувається».

Обґрунтовано положення щодо детермінованості професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Данії, Норвегії, Швеції комплексом чинників; проаналізовано провідні домінанти цього процесу: соціальну політику, соціальну роботу та її професіоналізацію, університетську освіту як педагогічне середовище її здійснення. Ці питання розкривають у працях вітчизняні та зарубіжні дослідники: К. Бріттон, Й. Вейбуль, В. Вікторов, В. Газін, Т. Ганслі, К. Гелле, Т. Грьонлі, Е. Голланд, М. Головатий, Б. Дікон, Г. Еспінг-Андерсен, С. Копилов, Х. Кристофферсен, К. Расмуссен, А. Сбруєва, В. Сумцов, Т. Семигіна, В. Скуратівський, П. Спікер, П. Шевчук, Б. Хаардер та інші. Їх теоретичний аналіз доводить, що історія розвитку Данії, Норвегії, Швеції була складною, взаємопов'язаною і суперечливою. Цими країнами пройдено шлях від бідності, злиднів, війн, економічного занепаду, безробіття, безправ'я та інших соціальних негараздів до пошуків злагоди, компромісів, зміцнення робітничого і профспілкового руху, прогресивних соціальних реформ, розвитку винахідництва, освіти, медицини, становлення демократії, забезпечення достатку громадян, турботи про них протягом усього життя. Результатом прогресивних перетворень стало функціонування цих країн як «держав загального добробуту». У цьому контексті розглядаються різні аспекти розв'язання у Скандинавських країнах питань соціальної політики: суть і значення, програми, об'єкти, моделі, концепція «держави загального добробуту», урядові структури, що причетні до реалізації соціальної політики.

З'ясовано, що соціальна політика в Данії, Норвегії, Швеції охоплює усі галузі життєдіяльності людини (родина, освіта, праця, пенсія, імміграційна політика), й забезпечує високий рівень життя громадян, юридичний, соціальний захист, визнає добробут як загальнонаціональну цінність. За різними показниками соціального розвитку і рівня життя громадян досліджувані Скандинавські країни посідають передові місця у світових рейтингах, зокрема показники ВВП на душу населення (у \$ США) складають у Норвегії – 40 420, Данії – 33 570, Швеції – 31 420; за кількістю студентів, що припадає на 100 000 населення, серед 50 країн Норвегія – на 5 місці (3 357 студ.), Данія – на 21 (2 625 студ.), Швеція – на 28 (2 248 студ.), за індексом людського розвитку серед 188 країн Норвегія з показником 0,944 – на 1 місці у світі, Данія з індексом 0,923 – на 4, а Швеція з 0,907 – на 14.

Виявлено суттєвий вплив соціальної політики на здійснення соціальної роботи. Остання розглядається як важлива детермінанта професійної підготовки у Скандинавських країнах в умовах глобалізації. Проблеми соціальної роботи досліджують чимало вітчизняних та зарубіжних науковців: С. Архипова, О. Безпалько, І. Бех, В. Бонг, А. Ваглі, Д. Вестечфорс, М. Доуел, І. Зверєва, Т. Йоханссон, П. Картер, А. Капська, О. Карпенко, І. Ковчина, І. Козубовська, Г. Лактіонова, І. Лоренц, К. Леннартсон, М. Лукашевич, А. Малько, Ю. Мельник, І. Мигович, К. Муд, Е. Новак, С. Попович, В. Поліщук, В. Полтавець, М. Річмонд, Ш. Рамон, Х. Сведнер, К. Свенсон, Т. Семигіна, А. Тхурхауг, С. Харченко, Й. Хеландер, Т. Шанін, С. Шардлоу, Л. Юнсон, К. Якобсон та інші.

Вивчення наукових праць уможливило формулювання суті соціальної роботи як складного, інтегрованого явища, феномену цивілізованого суспільства, професійної діяльності, детермінованої багатьма чинниками соціально-політичного, економічного, культурологічного, морального характеру. Ця діяльність спрямована на надання різнобічної допомоги окремим особам, групам людей і активізацію їхнього інтелектуального потенціалу.

Доведено, що соціальна робота в Данії, Норвегії, Швеції, історично заснована на благодійній діяльності, базувалася на філософії альтруїзму, почутті милосердя. Поступово відбувалася трансформація цієї діяльності на засадах чітких організаційних форм, перетворення її на професію. Процес професіоналізації, який дослідники пов'язують з кінцем XIX – початком XX ст., проходив під впливом багатьох чинників, одним із яких було ускладнення соціальної роботи, розширення її завдань і функцій, створення соціальних служб, забезпечення законодавчого регулювання розвитку цієї сфери. У Скандинавських країнах соціальна робота набула значного розвитку в 60-х рр. XX ст. Розвинулися різні напрями роботи соціальних служб: догляд за дітьми, людьми похилого віку, хворими, неповносправними. Діяльність соціальних служб ставала більш універсальною. Поширилася діяльність родинних та молодіжних консультацій, дошкільних закладів, підліткових клубів, волонтерських організацій, «Сімейних центрів».

Важливого значення у теоретичному обґрунтуванні соціальної роботи у Скандинавських країнах надається соціально-орієнтованому підходу та системній

теорії її втілення. В обґрунтуванні теорії системності значну роль відіграв шведський професор Х. Сведнер (H. Svedner). Здійснюючи широку освітню й науково-дослідницьку діяльність, він стверджує необхідність системи, цілісності в соціальній роботі. Його ідеї реалізуються не тільки в Скандинавських, а й в інших європейських країнах, а також у Японії і Китаї.

Різні аспекти теорії соціальної роботи, її зміст і технології аналізують скандинавські дослідники Д. Брікс (D. Brix), Ш. Гранльоф (S. Granlöf), В. Денвал (V. Denvall), Н. Йенсен (H. Jensen), Є. Йоханссон (E. Johnsson), А. Карлссен (A. Karlsson), А. Крістіанссен (A. Kristianssen), Е. Коккерсвельд (E. Kokkersvold), Р. Лаппен (R. Lappen), Т. Ларсен (T. Larssen), К. Ліндстрьом (C. Lindstrom), А. Нільсон (A. Nilsson), Х. Страусс (H. Strauss). Досліджуються питання системного використання знань у соціальній роботі, догляді за дітьми за місцем проживання, наданні соціальної допомоги дітям і молоді, у вивченні стану сімей, ризиків маргіналізації молоді, а також розвитку довіри у процесі реалізації програм інтеграції.

У 50-х рр. минулого століття у Данії і Швеції було оновлено підхід до соціальної роботи з людьми, які мають певні патології розвитку. Він дістав назву «нормалізації» і спрямовувався на повернення людей із порушеннями окремих функцій організму із спеціальних установ у домашні умови. Шведський дослідник С. Хесслі (S. Hessle) визначив чотири етапи професіоналізації соціальної роботи у Данії, Норвегії і Швеції. Перший (1880 – 1950) пов'язаний із формуванням основ професійного підходу, введенням спеціальних понять і методів. Другий (1950 – 1970) – етап широкого обговорення пріоритетності різних аспектів соціальної роботи. На третьому етапі (1970 – 1990) відбувалася централізація у пошуках нових підходів до соціальної роботи: громадських рухів, асоціацій, добровільних об'єднань, або ідеології професійної освіти, заснованої на наукових дослідженнях. На четвертому етапі (після 1990 р.) соціальна робота розвивалась як «холістська професія» («holistic profession»), що визнає різні точки зору на неї, гарантуючи чіткі професійні стандарти освіти.

Як показало дослідження, професіоналізація соціальної роботи в Скандинавських країнах зумовила об'єктивну потребу підготовки фахівців соціальної сфери у системі університетської освіти. На основі ретроспективного аналізу проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери у вищих навчальних закладах досліджуваних країн виявлено, що цей процес розпочався на початку ХХ ст. у Швеції з відкриття у Стокгольмі (1920) вищої школи підготовки соціальних працівників. У Данії і Норвегії це відбулося між першою та другою світовими війнами.

Вивчення наукових джерел дало підстави виокремити періоди становлення і розвитку цієї підготовки в Скандинавських країнах. При цьому було дотримано критеріїв історико-педагогічного аналізу: дата заснування навчальних закладів, їхні кількісні показники і типи, законодавча і теоретична база, управлінський рівень, відповідність тенденціям європейського розвитку. Виокремлено такі періоди: *допрофесійний* (середина ХІІ – кінець ХІХ ст.); *початковий* (початок ХХ ст. – 40-ві рр. ХХ ст.); *стабілізаційний* (50 – 60-ті рр. ХХ ст.);

реформаторський (70 – 90-ті рр. XX ст.); *інноваційний* – на основі положень Болонської декларації (1999 р. – початок XXI ст.). Кожен період має особливі характеристики. Суттєвим показником розвитку професійної підготовки фахівців соціальної сфери стало її здійснення у системі університетської освіти.

У другому розділі – **«Сучасна університетська освіта Скандинавських країн як педагогічне середовище підготовки фахівців соціальної сфери»** – розкрито суть і значення вищої освіти в суспільному розвитку, проаналізовано європейські тенденції її розвитку у другій половині XX – на початку XXI ст., схарактеризовано роль у цьому процесі міжнародних і національних організацій та професійних асоціацій, особливості функціонування університетської освіти в Данії, Норвегії, Швеції.

З'ясовано, що проблеми університетської освіти, тенденцій її розвитку в сучасному європейському освітньому просторі є предметом уваги вітчизняних і зарубіжних науковців. Ними обґрунтовано положення щодо освіти як: потужної детермінанти соціальних змін (Б. Саймон); чинника соціальної стабільності, економічного добробуту (В. Кремень); запоруки прогресу людства у третьому тисячолітті (Н. Ничкало). Університетська освіта забезпечує підготовку фахівців високого рівня кваліфікації, поєднуючи фундаментальну наукову, професійну і практичну підготовку, з урахуванням можливостей творчого використання прогресивних ідей досвіду світової і національних освітніх систем (В. Андрущенко, М. Михальченко, М. Фіцула). Науковці стверджують, що університет здійснює навчальну, дослідницьку, професійну, культурну і гуманітарну функції; формує у суб'єктів навчання здатність навчатися, культурні компетенції, гнучкість, самостійність, критичність мислення, здійснює інтеграцію загальної освіченості і ґрунтовних спеціальних умінь і навичок (О. Бондаренко, С. Гессен, В. Кремень, С. Курбатов, Г. Хоружий, Т. Хьюсен та ін.).

Виявлено, що епоха глобалізації, постіндустріальне «суспільство знань» стали суттєвими чинниками модернізації університетської освіти, в якій наприкінці XX – поч. XXI ст. утвердилися тенденції демократизації, інтернаціоналізації, інтеграції, гуманітаризації, гуманізації, безперервності, технологізації, автономізації тощо. Набуває розвитку транснаціональна модель освіти, навчально-науково-виробничі консорціуми, міжнародна академічна мобільність. У сучасних умовах зростає актуальність завдань оволодіння іноземними мовами, розробляються інноваційні програми навчання англійською мовою.

Важливу роль у функціонуванні університетської освіти в європейському освітньому просторі відіграє Болонський процес, початком якого стало підписання у 1999 р. Болонської декларації. Серед перших країн, міністри яких підписали цей надзвичайно важливий документ, були Данія, Норвегія, Швеція. Болонський процес зумовив комплексні зміни у діяльності університетів (організаційно-управлінські, навчально-методичні, науково-дослідницькі), які суттєво вплинули на модернізацію підготовки фахівців соціальної сфери.

Помітним є вплив на підвищення якості університетської підготовки фахівців соціальної сфери міжнародних, європейських організацій, що відіграють стимулюючу, організуючу роль у впровадженні інновацій в освіті. Серед них:

міжнародна комісія ООН із розвитку освіти, науки і культури – ЮНЕСКО, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ); Рада Європи, Організація економічної співпраці та розвитку (ОЕСР), Північна Рада і Рада Міністрів Північних країн (NORDIC); Міжнародна і Європейська асоціації університетів (IUA – International University Association, EUA – European University Association), Міжнародна федерація соціальних працівників (IFSW – International Federation of Social Workers), Міжнародна асоціація соціальних педагогів (AIEJI – International Association of Social Educators), Європейська асоціація шкіл соціальної роботи (EASSW – European Association of Schools of Social Work), Північний форум соціальних педагогів (NFFS – Nordic Forum for Social Educators), Північна асоціація шкіл соціальної роботи (NASSW/NSHK – The Nordic Association of Schools of Social Work) та інші.

Ці організації проводять міжнародні форуми, симпозіуми, конференції, семінари, обговорення, дискусії, консультації з питань освіти; організовують наукові дослідження; створюють потужні інформаційні ресурси; сприяють обміну досвідом інноваційної освітньої діяльності. Ними розробляються важливі документи й проводяться практичні заходи у галузі освіти. Встановлено важливу роль Північної Ради і Ради Міністрів Північних країн у розв'язанні освітніх проблем у регіоні, зокрема освіти соціальних працівників, координації зусиль Скандинавських країн у підвищенні якості освіти, здійсненні досліджень, забезпеченні сталого розвитку в Північному регіоні.

З'ясовано, що на професійну підготовку фахівців впливають національні професійні асоціації та федерації соціальних працівників і соціальних педагогів, що діють у Данії, Норвегії і Швеції. Зокрема, Данська асоціація соціальних працівників координує діяльність соціальних служб, контролює базову підготовку соціальних працівників, видає журнал «Соціальний працівник». Норвезький союз соціальних педагогів і соціальних працівників об'єднує соціальних працівників з догляду за дітьми, соціальних педагогів і соціальних працівників із соціального забезпечення. До функцій цього об'єднання належить сприяння ефективному розв'язанню проблем соціальної роботи та професійної підготовки до неї. Національні професійні асоціації долучаються до розробки вимог щодо професійних компетенцій майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів.

Встановлено, що університетська освіта у Данії, Норвегії, Швеції функціонує відповідно до загальних тенденцій розвитку у європейському освітньому просторі й характеризується високими показниками за різними напрямками університетської діяльності, чим особливо відзначаються університети міст Лунд, Гетеборг, Стокгольм (Швеція), Копенгаген, Ольборг (Данія), Осло, Тронхейм (Норвегія), що підтверджується офіційною статистикою. У досліджуваних країнах на освіту виділяється до 7,8% ВВП (при середньоєвропейському – 4,9%). У витратах вищих навчальних закладів Швеції на навчання в середньому припадає 44%, на науку – 56%. У Лундському університеті це співвідношення становить – 32% і 68%, Стокгольмському – 39% і 61%. Лундський університет налічував (у 2014 р.) 47 000 студентів, 6 300

викладачів, співпрацюючи з 680 університетами-партнерами з понад 50 країн світу. Навчальний заклад є членом двох престижних університетських мереж: «Ліги європейських дослідницьких університетів» і «Університет 21», в яких співпрацює з передовими університетами-лідерами Європи і світу. Навчальний заклад пропонує понад 300 навчальних курсів англійською мовою.

Виявлено, що одним із успішних в Європі проектів взаємодії у вищій освіті став консорціум «Ересундський університет», що об'єднав 14 університетів у данському і шведському регіональних секторах, діяльність якого мала різнобічний зміст і форми, відкритість та інтернаціональний характер.

У третьому розділі – **«Системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Скандинавських країнах»** – проаналізовано сутність професійної підготовки працівників соціальної сфери як системи.

Грунтуючись на філософському тлумаченні ознак системи як цілісності, утвореної з множинності взаємопов'язаних компонентів, існуванні її різних видів (суспільство, держава, освіта тощо), функціонуванні структури, яка становить певну форму організації, визначено, що професійна підготовка фахівців соціальної сфери кожної з досліджуваних країн є педагогічною системою, цілісністю, що складається з підсистем і їхніх компонентів.

Із врахуванням філософського положення щодо важливості у дослідженні розроблення концептуальних моделей, теоретичних схем, обґрунтовано «Структурну модель системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери», спільну для Данії, Норвегії, Швеції за її структурними підсистемами і компонентами, хоча мають місце певні відмінності в їхньому змістовому наповненні.

Встановлено, що спільність зумовлена тісним взаємозв'язком історичного розвитку цих країн, особливостями соціальної політики і соціальної роботи, притаманними «державам загального добробуту», впливом загальноєвропейських тенденцій розвитку вищої освіти тощо. Водночас виявлено й часткові відмінності, спричинені регіональними особливостями, автономністю університетів, певними культурно-історичними традиціями (тематика спецкурсів, тривалість практики, спеціалізації, структура навчального року тощо).

У «Структурній моделі системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери» виокремлено три підсистеми: детермінантну, теоретико-концептуальну і діяльнісно-практичну. Детермінантна включає компоненти (особливості соціально-економічного розвитку країн на різних історичних етапах, соціальна політика, соціальна робота, професіоналізація соціальної роботи, європейські тенденції розвитку університетської освіти), що забезпечили становлення та стимулюють розвиток сучасної професійної підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів. Теоретико-концептуальна підсистема об'єднує концептуальні парадигми суті професійної підготовки фахівців соціальної сфери як системи, соціальної педагогіки і соціальної роботи, теоретичні моделі підготовки за цільовим спрямуванням, принципи підготовки фахівців. Діяльнісно-практична підсистема охоплює стимулювально-цільовий, організаційно-управлінський, змістовий, технологічний і моніторингово-результативний компоненти (рис. 1).

Рис 1. Структурна модель системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Данії, Норвегії, Швеції

Доведено, що у процесі формування систем професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Скандинавських країнах завжди була актуальною проблема розроблення моделей освіти в контексті цільових функцій. Оскільки єдиного підходу з цього питання у теорії і на практиці тривалий час не існувало, на цьому зосередили увагу скандинавські науковці Й. Петерссен, М. Севпеуль, С. Юліусдоттір, Д. Якобсон та інші.

Освіта соціальних працівників у Данії і Норвегії була зорієнтована на професійно-прикладну підготовку відповідно до «Спеціалізованої практичної моделі» («Spesialized Field Model»), у Швеції запроваджено «Інтегровану дослідницьку модель» («Integrated Research Model»). Згідно з нею в університетах реалізовувалися освітні рівні не тільки бакалавра (як у спеціалізованій практичній), а й магістра і доктора, з посиленням дослідницької складової у підготовці. Й. Петерссен та С. Юліусдоттір запропонували інший підхід, що інтегрує експериментальні дослідження і практику. Ця модель, об'єднавши кращі компоненти обох моделей, одержала назву «Інтегрована практична модель» («Integrated Field Model») і стала основою у цільовому спрямуванні професійної підготовки.

З'ясовано, що професійна підготовка фахівців соціальної сфери у Данії, Норвегії, Швеції здійснюється на загальних принципах системності, компетентнісної цілеспрямованості, науковості, демократизації, інтернаціоналізації, студентоцентризму, диференціації, мобільності, кожен із яких має відповідне обґрунтування. Аналіз результатів наукових досліджень і досвіду практичної діяльності уможливив виокремлення цих спільних для досліджуваних країн принципів.

У сучасному теоретичному дискурсі скандинавських науковців актуальними є проблеми соціальної педагогіки і соціальної роботи, статусу соціальних працівників і соціальних педагогів. Різні аспекти цих питань аналізують чимало скандинавських та інших європейських дослідників: М. Вебске, Д. Вестечфорс, Х. Йоханнесдоттір, Н. Йенсен, Й. Корнбек, С. Ларсен, А. Медсен, Г. Сандер, У. Хеландер та інші.

У цьому контексті привертають увагу праці «Практична соціальна педагогіка» («Practical Social Pedagogy») Й. Стуре (Норвегія), «Природа соціальної педагогіки: екскурсія до норвезької території» («The Nature of Social Pedagogy: an excursion in Norwegian territory») П. Стефенс (Норвегія), «Соціальна педагогіка і робота з дітьми та молоддю» («Social Pedagogy and Working with Children and Young People») І. Брудерап, А. Фреерап (Данія), «Європейські перспективи соціальної роботи: моделі освіти та професійних ролей» («European Perspectives on Social Work : Models Education and Professional Roles») Дж. Бодді, Дж. Статхем (Велика Британія), «Розуміння соціальної педагогіки з Північно-Європейської перспективи» («The understanding of social pedagogy from Nothern European perspectives») Л. Ерікссон, А. Маркстрьом (Швеція) та інші. На основі аналізу теоретичних положень, сформульованих дослідниками, виявлено, що соціальна робота має суттєве практичне спрямування. Вона зорієнтована на розв'язання соціальних проблем, існує як

професія, надає різноманітні види допомоги різним категоріям населення, здійснюється на відповідних теоретичних засадах і вимагає спеціальної підготовки. Соціальна педагогіка трактується як наука для всіх, хто «працює з потребами людей», розв'язує проблеми їхньої участі в житті суспільства, громадянському становленні особистості, її самореалізації. Вона розглядається частиною базового знання для соціальної роботи, що спрямована на педагогічні засоби розв'язання соціальних і соціально-педагогічних проблем. Соціальна педагогіка функціонує як теорія, практика, галузь наукових досліджень, освіти, академічна дисципліна. Скандинавські науковці (І. Брудерап, Л. Ерікссон, Й. Корнбек, А. Маркстрьом, Й. Петерссен Й. Стуре, А. Фрерап, С. Юліусдоттір та ін.) наголошують на важливості інтеграції соціальної педагогіки і соціальної роботи. Соціальну роботу в цих країнах виконують професіонали, серед яких – соціальні працівники і соціальні педагоги, які постійно взаємодіють, працюючи самостійно і в складі «спільних змішаних команд». Встановлено, що у Данії і Норвегії для позначення цих професій послуговуються назвами «соціальний педагог» («social educator») і «соціальний працівник» («social worker»), а у Швеції назва «соціоном» («socionom») об'єднує і соціальних працівників, і соціальних педагогів.

Виявлено важливу роль управління у підготовці фахівців соціальної сфери у системах університетської освіти Данії, Норвегії, Швеції, що здійснюється на загальнодержавному, регіональному та університетському рівнях. На загальнодержавному рівні визначальну роль відіграють закони, постанови, рішення, рекомендації центральних органів влади, міжнародних, європейських організацій, Північної Ради і Ради Міністрів Північних країн, професійних асоціацій. Практикується укладання угод між органами державної влади та університетами, в яких акцентується увага на питаннях фінансування залежно від виконання певних умов. На регіональному рівні (органи місцевого самоврядування) приймаються постанови, рішення з питань освітньої діяльності в регіоні, її фінансування, реалізації соціальних і освітніх проєктів тощо. На університетському рівні (ректор, вчена рада, органи студентського самоврядування) розв'язується широкий комплекс організаційно-управлінських, навчально-методичних і дослідницьких завдань, які стосуються визначення структури навчального року, умов прийому і навчання студентів, фінансування діяльності закладу, освітніх програм різних рівнів і напрямів, навчальних планів і навчальних програм окремих курсів, спеціалізацій (з урахуванням регіональних потреб), проведення наукових досліджень і розвитку міжнародної співпраці (участь у міжнародних освітніх проєктах, консорціумах, програмах обміну) тощо.

З'ясовано, що підготовка фахівців соціальної сфери здійснюється у навчальних закладах різних типів (університети, університетські коледжі, школи соціальної роботи) на засадах унітарності (Швеція) або бінарності (Данія, Норвегія). Так, у Швеції освітні програми з соціальної роботи пропонують 11 університетів, у Данії – 5 університетів та 8 університетських коледжів, Норвегії – 7 університетів і понад 20 університетських коледжів.

У четвертому розділі – **«Зміст і технології навчання майбутніх фахівців соціальної сфери»** – проаналізовано зміст і технології підготовки фахівців бакалаврського, магістерського і докторського рівнів.

Виявлено, що зміст навчальної діяльності в університетах Данії, Норвегії, Швеції зумовлений такими чинниками: загальною метою професійної підготовки фахівців соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності, спеціалізацією та конкретними завданнями, змістом і функціями майбутньої фахової діяльності, типом навчального закладу, рівнем кваліфікаційної ступеневої підготовки (бакалавр, магістр, доктор), автономізацією університетів, професійним рівнем викладацького й керівного складу навчальних закладів. Ці чинники впливають на визначення змісту навчальної діяльності з дотриманням загальних принципів підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів.

Аналіз навчальної документації (44 освітні програми, 24 навчальні плани, 82 програми навчальних дисциплін), в якій обумовлюється тривалість навчання, курси вивчення, зміст теоретичних питань, кількість кредитів, вимоги до знань студентів, види запланованих робіт, форми контролю та критерії оцінювання знань професійної підготовки у 21 університеті (3 – Данія, 7 – Норвегія, 11 – Швеція) і шести університетських коледжах досліджуваних країн засвідчив, що навчання майбутніх соціальних працівників охоплює широке коло питань теоретичного і практичного спрямування. Освітні програми бакалаврського рівня розраховані на 3 – 3,5 роки навчання (180 і 210 кредитів ECTS). Спільним для них є поділ на змістові блоки (фундаментальний, практичний, спеціалізований) із визначенням їхньої цільової спрямованості. При цьому забезпечується вивчення комплексу питань із соціальної політики, актуальних соціально-економічних проблем, соціології, психології, педагогіки, андрагогіки, спеціальної педагогіки, організації та методики соціальної роботи, наукових досліджень тощо. У Швеції домінують освітні програми бакалаврів із «Соціальної роботи» з різними спеціалізаціями: соціальна робота з дітьми та молоддю; з сім'ями; з особами похилого віку; з різними соціальними групами, інституціями та організаціями; з особами з особливими потребами та ін. У Данії і Норвегії, поряд із класичними освітніми програмами з «Соціальної роботи» та спеціалізаціями, пропонуються освітні програми з «Соціальної педагогіки» (зі спеціалізаціями: соціальна опіка; добробут дітей та ін.).

Автономія вищих навчальних закладів забезпечує їхню самостійність у визначенні змісту і технологій навчання, що зумовлює наявність певних відмінностей у конкретних університетах і університетських коледжах. Виявлено, що вони стосуються кількості навчальних курсів, які вивчаються на різних спеціалізаціях та рівнях підготовки, обсягу вивчення і кількості виділених кредитів. У визначенні підходів вищих навчальних закладів до змісту і технологій навчання враховуються спільні науково обґрунтовані положення. Навчальні програми для підготовки фахівців різного освітньо-професійного рівня (бакалавр, магістр, доктор) враховують ступеневу диференціацію, відповідають вимогам Болонського процесу та сучасної науки, що дає змогу готувати компетентних фахівців, спрямованих на інновації, творче розв'язання

завдань у професійній діяльності, поєднання у ній практичних й теоретичних дослідницьких компетенцій.

Доведено, що програми підготовки магістрів включають фахову і науково-дослідницьку складові. Значна частина освітньо-наукових магістерських програм розробляється університетськими міжнародними консорціумами, навчання здійснюється англійською мовою. Університетами пропонуються різні за спрямуванням магістерські освітні програми національного і міжнародного рівнів: «Соціальна політика і соціальна робота» («Social Policy and Social Work»), Стокгольмський університет, Швеція; «Європейський магістр з соціальної роботи з сім'ями і дітьми» («European Master in Social work with Families and Children») Гетеборзький і Ставангерський університети, Швеція і Данія; «Соціальна робота в інтеркультурній перспективі» («Social Work in an Intercultural Perspective») Ліннеуський університет, Швеція тощо. Всі вони передбачають два роки навчання (120 кредитів ECTS) і завершуються захистом магістерської дисертації.

Програми докторського рівня (тривалістю чотири роки, 240 кредитів ECTS) поєднують інтенсивні курси поглибленого вивчення різних аспектів соціальної роботи, наукові дослідження з актуальних проблем теорії і практики соціальної роботи та передбачають захист докторської дисертації. У докторській програмі Гетеборзького університету обов'язковим для докторанта є виконання п'яти кредитів ECTS з галузі «Викладання і навчання у вищих навчальних закладах», а в Лундському – два курси: «Соціальна робота як галузь знань і тема дослідження» та «Викладання і навчання у сфері вищої освіти» (65 кредитів ECTS), які доповнюються проходженням двотижневої викладацької практики. Найважливішим компонентом програм третього рівня підготовки є докторська дисертація, що має бути виконана у вигляді монографії або сукупності статей. Для кожного здобувача призначається один головний керівник і один помічник керівника. Здобувачі представляють свою дослідницьку роботу не менше ніж на трьох семінарах: коли опрацьовано план дисертації; на етапі обґрунтування змісту розділів, а також за півроку до запланованої дати публічного захисту роботи. Захист відбувається публічно, а його оцінювання здійснюється за участю від трьох до п'яти членів ради.

У взаємодії зі змістом навчання реалізуються завдання щодо використання інноваційних технологій. Відповідно до сучасних загальноєвропейських тенденцій та потреб «суспільства знань», не відкидаючи традиційних форм і методів навчання, а оновлюючи їх, технологія навчальної діяльності демонструє їхній інноваційний і творчий характер. В університетах Данії, Норвегії, Швеції реалізується принцип студентоцентризму, має місце творча взаємодія викладачів і студентів, панує атмосфера гуманності, самостійності, активності, поєднання індивідуальних і групових форм навчання. У цьому процесі широко аналізуються життєві проблемні ситуації, проводяться імітаційні тренінги, бліц-турніри, дискусії, розробляються і захищаються соціальні проекти. У навчальній діяльності активно застосовуються електронні засоби комунікації, «мережева модель» і дистанційне навчання, а також масові

відкриті он-лайн курси (MOOCs), віртуальні навчальні класи («virtual class»), відеопрезентації, відеолекції, аудіо- та відеоконференції тощо. Практикуються різні види письмових завдань (самоаналіз, опис, формування пропозицій, розробка соціальних проектів); використовуються методи самоспостереження, розмірковування, осмислення, узагальнення; робота в мікрогрупах; спільне навчання з іноземними студентами, що сприяє активному інтеркультурному спілкуванню і навчанню. Забезпечується формування у майбутніх фахівців, особливо у магістрантів і докторантів, компетенцій і готовності до науково-дослідницької роботи.

Важливу роль у технології навчання відіграє практика, під час якої виконується комплекс різноаспектних навчальних завдань. Вона триває (залежно від рішення навчального закладу) від одного до двох семестрів і відбувається як у різних соціальних службах Данії, Норвегії, Швеції, так і за кордоном, в країнах Європи і світу, що особливо заохочується університетами. Під керівництвом викладача й наставника з числа працівників соціальної служби студенти виконують заздалегідь визначені завдання, оволодівають компетенціями соціальної роботи. Студент самостійно обирає місце практики, його вибір повинен відповідати навчальним здобуткам і особистим інтересам. Виконавські ролі студента-практиканта можуть бути різними: спостерігача з мінімальною кількістю контактів із клієнтом, спостерігача-дослідника, який проводить активну дослідницьку діяльність із використанням комплексу методів: інтерв'ю, письмових описів, вивчення розпоряджень тощо. Після завершення практики студент підсумовує її результати у формі звіту.

З'ясовано, що впродовж останнього десятиліття активно практикується створення міжнародних освітніх програм у рамках діяльності міжнародних університетських консорціумів, у яких разом із Данією, Норвегією і Швецією учасниками-партнерами є Болгарія, Іспанія, Литва, Німеччина, Нідерланди, Португалія та інші країни. Проаналізовано досвід реалізації міжнародних магістерських програм «Європейський магістр із соціальної роботи», за якими навчання відбувається по чергово в університетах різних країн. Студенти ознайомлюються з традиціями та особливостями соціальної роботи, специфікою організації діяльності соціальних служб, досвідом практичної підготовки, що відкриває широкі можливості для професійного становлення магістрів.

Важливою складовою підготовки фахівців соціальної сфери в Данії, Норвегії, Швеції є забезпечення та оцінювання якості її здійснення. Оцінювання якості вищої освіти передбачає охоплення комплексу складових навчальної діяльності. Виявлено, що спільним для досліджуваних країн є створення та функціонування відповідних агенцій з оцінювання якості вищої освіти, ліцензування і акредитації навчальних програм та освітніх закладів: Данський інститут з оцінювання (The Danish Evaluation Institute, EVA) та Данська агенція акредитації (The Danish Accreditation Institution, DAI); Шведське Національне агентство вищої освіти (Swedish National Agency for Higher Education); Норвезьке агентство забезпечення якості освіти (NOKUT).

Застосовуються зовнішня і внутрішня експертизи, до зовнішньої експертизи долучаються працівники соціальних служб та випускники університетів, які мають не менше двох років стажу роботи після закінчення навчання. Водночас доцільно зазначити, що у сучасних умовах зовнішня оцінка якості вищої освіти в досліджуваних Скандинавських країнах здійснюється по-різному, що стосується вибору об'єктів оцінювання, її співвідношення з тими видами оцінки, які здійснюються, зокрема університетами.

У п'ятому розділі – **«Перспективи використання прогресивних ідей досвіду Скандинавських країн у вітчизняному освітньому просторі»** – здійснено порівняльний аналіз Скандинавського досвіду підготовки фахівців соціальної сфери та українського, який виявив наявність спільних і відмінних ознак.

Встановлено, що спільними є державний характер підготовки фахівців (переважно у державних вищих навчальних закладах), здійснення її у системах вищої освіти, переважно – університетській; чітка організація навчального процесу (структура навчального року, форми навчальної діяльності, оцінювання якості тощо). Об'єднує досліджувані Скандинавські країни і Україну існування теоретичних засад, відповідно до яких функціонує практика підготовки працівників соціальної сфери; приєднання до Болонського процесу, дотримання положень Болонської декларації, що реалізуються в організації підготовки фахівців кожної з країн: прийняття університетської системи рівнів освіти (бакалавр, магістр, доктор філософії); застосування системи кредитів ЄКТС (ECTS); спрощення процедури визнання кваліфікацій, упровадження «Додатку до диплома»; здійснення європейського співробітництва, контроль за якістю навчання тощо.

Водночас у здійсненні професійної підготовки фахівців поряд із спільними ознаками є і відмінності, які виявляються у кількісному, змістовому та якісному вимірах. Це має місце у: вимогах до вступу (у Скандинавських країнах враховується наявність допрофесійної підготовки, стажу роботи у соціальній сфері, в Україні такі вимоги відсутні); термінах навчання (бакалаврська програма – 3 – 3,5 роки і магістерська 1 – 2 роки у Скандинавії, в Україні відповідно 4 і 1,5 – 2 роки); у скандинавських університетах значно більше часу відводиться на практику. Поширеною формою є її проходження за кордоном, в Україні така практика як норма – відсутня. У навчальному процесі університетів Данії, Норвегії, Швеції активно використовуються іноземні мови (англійська): студентам пропонуються навчальні курси, навчальна література (до 45%) іноземними мовами, запрошуються лектори зарубіжних університетів-партнерів, створюються змішані навчальні групи з вітчизняних та зарубіжних студентів, що в українській практиці не стало постійним освітнім явищем. Різноманітного вияву набув студентоцентрований підхід у навчанні (свобода вибору дисциплін, місця проходження практики тощо). Активнішим і різноманітнішим, ніж в Україні, є застосування в університетах Скандинавії інноваційних технологій навчання (Інтернет-ресурси, віртуальні навчальні класи, відкриті он-лайн курси, дистанційні форми навчання, електронні засоби

комунікації тощо). Практикується створення навчальних міжуніверситетських інтернаціональних об'єднань-консорціумів, що пропонують сучасні інноваційні інтеркультурні навчальні програми з соціальної роботи різних освітніх рівнів. В Україні такий досвід відсутній. Певні відмінності мають і структурування та відбір змісту навчання у Скандинавських країнах і Україні. У Данії, Норвегії, Швеції здійснюється більш інтегрований підхід до змісту навчального матеріалу, що має своїм результатом значно меншу, у порівнянні з Україною, кількість предметів для одночасного вивчення (у Скандинавії – 2 – 3, а в Україні – 7 – 8 дисциплін на семестр). Суттєва увага при відборі навчального змісту приділяється врахуванню регіональних особливостей розвитку і потреб місцевих громад.

Одним із засобів удосконалення підготовки фахівців соціальної сфери може стати творче використання позитивного досвіду Данії, Норвегії, Швеції, в якому нами виокремлено таке: складання програм навчання, їхня відповідність динаміці суспільних потреб, реалізація принципу студентоцентризму в навчанні, удосконалення спілкування у системі «викладач – студент» на широких демократичних засадах, використання у навчальному процесі інноваційних інтерактивних технологій, практична спрямованість підготовки з урахуванням зарубіжного досвіду. Водночас доцільно посилити інтернаціоналізацію та урізноманітнити засоби спільної діяльності вітчизняних і зарубіжних вищих навчальних закладів. Цьому сприяло б ефективне оволодіння англійською мовою як викладачами, так і студентами; розробка спільних міжнародних навчальних програм; організація літніх університетів, міжнародних літніх шкіл соціальної роботи; міжнародних університетських консорціумів за участю українських університетів; розробка навчальних програм для іноземних студентів в українських університетах тощо.

Для успішного використання зарубіжного досвіду важливе значення має дотримання в університетській освіті низки умов, з-поміж яких: належне фінансування вищих навчальних закладів; зменшення кількості студентів у розрахунку на одного викладача, навчального навантаження; підвищення оплати праці науково-педагогічних працівників університетів; чітке визначення на державному рівні статусу фахівця соціальної сфери та його спеціалізацій.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів порівняльно-педагогічного дослідження теорії і практики професійної підготовки фахівців соціальної сфери в Данії, Норвегії, Швеції уможливило такі висновки:

1. В основу концептуальних засад дослідження теорії і практики підготовки соціальних працівників у досліджуваних Скандинавських країнах покладено методологію, побудовану на синергетичному підході, принципах історизму, системності, детермінізму, зв'язку теорії з практикою, філософсько-психологічних концепціях діяльності, цінностей, гуманізму, теоретичних

положеннях соціології, педагогіки, педагогіки вищої школи, соціальної, порівняльної педагогіки й андрагогіки, зумовило аналіз професійної підготовки у взаємозв'язках теоретичного і практичного аспектів як історичного, детермінованого і системного процесу.

Професійна підготовка фахівців, як складна педагогічна система, об'єднуючи множинність компонентів, створює її цілісність. У структурній моделі підготовки фахівців соціальної сфери як системи виокремлено її підсистеми (детермінантна, теоретико-концептуальна і діяльнісно-практична) та їхні компоненти. підготовка соціальних працівників розглядається як соціальне явище, педагогічна діяльність, що має чинники свого становлення і розвитку в суспільному житті й освітній діяльності, власні освітньо-теоретичні та практичні концепти, відповідну суспільно-мотиваційну зумовленість і структуру.

Суть поняття «професійна підготовка фахівців соціальної сфери» визначається як спеціально організована, цілісна, системна педагогічна діяльність вищих навчальних закладів, спрямована на формування компетентних соціальних працівників/соціальних педагогів, які характеризуються теоретичною, практичною і психологічною готовністю до виконання різноаспектних функцій соціальної роботи і соціально-педагогічної діяльності відповідно до потреб і особливостей (соціально-політичних, соціально-економічних, культурологічних) розвитку країн, в яких вона відбувається.

Важливу роль у становленні і функціонуванні сучасної системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери в Данії, Норвегії, Швеції відіграють її детермінантні складові: соціальна політика, соціальна робота, вища освіта. Суттєве значення має доробок скандинавських науковців, спрямований на обґрунтування теоретико-концептуальних основ процесу підготовки. Дослідження теоретичних праць і безпосереднє вивчення досвіду практичної педагогічної діяльності в університетах Скандинавських країн зумовило виявлення особливостей формування змісту, реалізації інноваційних технологій навчання у системі підготовки фахівців.

2. Важливою детермінантою становлення і розвитку професійної підготовки соціальних працівників у Скандинавських країнах в сучасних умовах була і залишається здійснювана ними соціальна політика. Данія, Норвегія і Швеція пройшли складний, часом суперечливий, шлях становлення і розвитку – від бідності, безробіття, занепаду, війн, бунтів, боротьби за владу – до демократії, соціально-економічного зростання, утвердження гуманістичних цінностей свободи, права на життя, рівності, справедливості, відповідальності. У другій половині ХХ ст. ці країни почали функціонувати як «держави загального добробуту», забезпечивши своїм громадянам високі стандарти життя. Соціальна політика не залишає поза увагою основні сфери життєдіяльності людини – родинну, трудову, освітню, медичну, імміграційну та ін., – здійснюючи позитивні впливи на неї «від колиски» впродовж усього життя. За різними показниками соціального розвитку і рівня життя громадян Скандинавські країни є лідерами світових рейтингів.

У Скандинавських країнах соціальна політика здійснюється у тісній взаємодії з соціальною роботою, що розвивалась від стихійного зародження, виявів альтруїзму, милосердя до функціонування сучасної цивілізованої моделі, що є цілісною системою, важливою сферою життєдіяльності держави яка уможлиблює задоволення комплексу потреб та інтересів громадян. Процес трансформації відбувався поступово під впливом різних чинників, засвідчуючи становлення професіоналізації соціальної роботи, яка із засобу надання елементарної матеріальної допомоги щоразу більше перетворювалася на суттєвий чинник і вияв прогресивного соціального розвитку, ознаку визнання людини особистістю, для якої активізація власних життєвих можливостей, здійснення саморозвитку є визначальними.

У сучасних умовах соціальна робота в Данії, Норвегії, Швеції є різноаспектною за завданнями, напрямками, змістом, формами і технологією. Діє широка мережа соціальних служб, робота яких органічно поєднується з діяльністю доброчинних, волонтерських організацій. Соціальна робота ґрунтується на відповідній законодавчій базі, в її основу покладені результати наукових досліджень, концепції і моделі. У Скандинавських країнах нагромаджено значний позитивний досвід її проведення з різними категоріями населення.

3. На основі ретроспективного аналізу виявлено вплив комплексу чинників на становлення у Данії, Норвегії, Швеції підготовки фахівців соціальної роботи як професії. Соціальні, політичні, економічні чинники (зубожіння населення; наявність маргіналізованих прошарків, іммігрантів; інтенсивний промисловий розвиток; боротьба робітників за підвищення рівня й умов життя; розвиток і розширення напрямів соціальної роботи; створення асоціацій шкіл соціальної роботи; посилення ролі держави у здійсненні соціальної роботи на засадах політики державного добробуту та ін.), зумовили об'єктивну потребу у професії працівника соціальної сфери.

Як окремий вид професійної діяльності, соціальна робота почала функціонувати на рубежі XIX – XX ст. й потребувала здійснення спеціальної фахової підготовки. У Данії, Норвегії, Швеції цей процес відповідав загальноєвропейським тенденціям суспільного розвитку і розпочався на початку XX ст. (спочатку в Швеції, пізніше – у Данії та Норвегії). Авторська періодизація становлення і розвитку професійної підготовки соціальних працівників у досліджуваних країнах охоплює такі періоди:

допрофесійний (середина XII – кінець XIX ст.) має такі характеристики: стихійність, оволодіння елементами певних знань у процесі практичної доброчинної допомоги. Основна форма пізнання: а) самонавчання як засвоєння певних залежностей, закономірностей у доброчинній діяльності між її виконавцями і тими, кому вона надається; б) взаємонавчання, тобто обмін набутим досвідом з іншими добровільними суб'єктами доброчинної діяльності, що в ті часи ще не мало характеру професійної системної соціальної роботи;

початковий (початок XX ст. – 40-ві рр. XX ст.) характеризувався виникненням (внаслідок ускладнення доброчинної діяльності) потреб у

кваліфікованих фахівцях професійної соціальної роботи, організованих формах соціального навчання (лекційні, курси, гуртки), які ще не набули постійного функціонування та чіткої визначеності на наукових засадах; започаткування у навчальних закладах спеціального навчання з метою цілеспрямованої постійної професійної підготовки фахівців соціальної сфери;

стабілізаційний (50 – 60-ті рр. XX ст.), під час якого відбувалося: утвердження професійної підготовки в навчальних закладах різних типів (спеціальні школи, коледжі, університети тощо), розширення мережі цих закладів, визнання на державному рівні організаційно-педагогічних засад їхньої діяльності, зміцнення науково-теоретичних та управлінських засобів професійної підготовки;

реформаторський (70 – 90-ті рр. XX ст.) з такими ознаками: структурне удосконалення професійної підготовки, здійснення її у системі університетської освіти; входження окремих навчальних закладів (школи соціальної роботи, коледжі) до структури університетської освіти; підготовка і прийняття законодавчих актів, творчий пошук теоретичних засад підготовки соціальних працівників, соціальних педагогів згідно з відповідними моделями навчання, європейськими тенденціями освіти;

інноваційний (1999 р. – початок XXI ст.), для якого характерні: модернізація професійної підготовки відповідно до положень Болонської декларації, врахування в освітньому процесі його основних вимог; посилення академічної мобільності у професійній підготовці; наступність із попереднім етапом, поглиблення модернізаційних засад згідно з європейськими процесами інтернаціоналізації та сучасними тенденціями розвитку європейської університетської освіти й підготовки в цій системі фахівців соціальної сфери.

4. Вагомий внесок у функціонування освітньої сфери здійснюють міжнародні організації, фахові асоціації працівників соціальної сфери міжнародного та національного рівня. Важливу координуючо-спрямовуючу роль у розвитку університетської освіти Скандинавських країн відіграють Північна Рада і Рада Міністрів Північних країн, що об'єднують зусилля країн регіону в галузі вищої освіти. Міжнародна асоціація соціальних працівників і Міжнародна асоціація соціальних педагогів, Міжнародна і Європейська асоціації шкіл соціальної роботи розробляють вимоги до фахової підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів (стандарти, знання, уміння, навички, компетенції, етичні засади), забезпечують постійний обмін досвідом соціальної роботи і соціально-педагогічної діяльності.

Національні професійні асоціації – Національна федерація соціальних педагогів Данії, Норвезький союз соціальних педагогів і соціальних працівників та ін. організовують міжнародні конференції, симпозіуми, семінари-тренінги, тематичні дискусії; готують аналітичні матеріали (тематичні доповіді, огляди, статистичні звіти, рекомендації тощо).

У другій половині XX – на початку XXI ст. в європейській університетській освіті проявилися і набули розвитку такі тенденції: модернізація освіти, на що суттєво вплинули загальні процеси глобалізації та

інтернаціоналізації, гуманізація і демократизація, інноваційність, інтеграція, демократизація, мобільність, забезпечення якості вищої освіти, формування загальноєвропейського освітньо-наукового простору відповідно до вимог Болонської декларації тощо. У наукових дослідженнях визнається важлива сутнісна роль понять «освіта – вища освіта – університет», наголошується на суспільному й особистісному значенні цих культурологічних феноменів; констатується цінність освіти як чинника гармонійного розвитку особистості, її інтелектуальних, духовних сил, формування професійності, здійснення власного самовизначення. Освіта розглядається як самоцінність (індивідуальна й суспільна) і засіб досягнення бажаних цілей. Суттєвою ознакою цього періоду стало посилення ролі вищої освіти у суспільно-економічному розвитку країн. Наголошується на детермінуючій сутності освітніх процесів як чинника соціальних змін, соціального прогресу в соціально-економічній, культурологічній, соціально-побутовій сферах, забезпеченні соціальної стабільності, добробуту, економічної конкурентоспроможності й національної безпеки країн. Науковцями (О. Бондаренко, С. Гессен, В. Кремень, С. Курбатов, Т. Хьюсен та ін.) підкреслюється важлива роль університетів як центрів культури, освіти, науки, гуманізму.

5. До особливостей розвитку університетської освіти Данії, Норвегії, Швеції віднесено її високу ефективність та інноваційність за багатьма показниками, з-поміж яких: організація науково-творчої діяльності, створення науково-дослідницьких центрів, вільних університетських консорціумів, високий рівень академічної мобільності викладачів і студентів, активна міжнародна співпраця з університетами-партнерами з інших країн, реалізація принципу студентоцентризму у навчанні, розробка міжнародних освітніх програм магістерського і докторського рівнів, навчальних курсів іноземною (англійською мовою), активне використання дистанційних форм навчання, Інтернет-ресурсів, тісна співпраця з соціальними службами тощо. Високий рівень освітньої діяльності характерний для університетів міст Лунд, Гетеборг, Стокгольм, Карлстад, Умео (Швеція), Осло, Тромсе, Тронхейм (Норвегія), Копенгаген, Оргус, Оденсе (Данія). Значну роль у розвитку спільної освітньої діяльності університетів Північного регіону відіграв Ересундський університет, діяльність якого є інноваційною формою інтеграції у вищій освіті Скандинавських країн. Вона об'єднала функції, традиції, тенденції декількох суміжних регіонів і стала взірцем подальшої успішної інтеграції в освітній сфері, у тому числі з підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів.

Спільними у підготовці фахівців соціальної сфери Данії, Норвегії, Швеції є загальні взаємопов'язані принципи її здійснення: системності, демократизації, інтернаціоналізації, інтеграції, компетентнісної цілеспрямованості, диференціації, студентоцентризму, індивідуалізації, кожен із яких має конкретний зміст. Багато ідентичних характеристик у цьому контексті мають компоненти системи підготовки (мета, завдання, управління, теоретико-методичні засади, зміст, технології). У Скандинавських країнах домінує «Інтегрована практична модель», використання якої утвердилось і стабілізувалось як результат творчих

дискусій скандинавських науковців щодо функціонування двох попередніх – «спеціалізованої практичної» і «інтегрованої дослідницької». Порівняльний аналіз цих моделей дав науковцям підставу зробити висновок про раціональність їх об'єднання (на основі позитивних ознак кожної) в єдину «інтегровану практичну освітню модель».

Важливе значення у реалізації інтегрованої моделі підготовки фахівців відіграє цілеспрямована організаційно-управлінська діяльність, що регулюється відповідними органами управління на трьох рівнях: загальнодержавному, регіональному, університетському. У Данії, Норвегії, Швеції реалізуються всі три зазначені рівні управління. Спільним для цих країн є те, що професійна підготовка фахівців для соціальної сфери є пріоритетом у державній політиці, реалізується у системі університетської освіти (університети, університетські коледжі та школи соціальної роботи, коледжі вищої освіти), регулюється законами, постановами, рішеннями, рекомендаціями керівних органів країн та міжнародних, європейських, національних асоціацій соціальних працівників та соціальних педагогів. Практикується укладання угод між відповідними міністерствами й університетами щодо фінансування, забезпечення професійної підготовки на засадах демократизму. На регіональному рівні (органи місцевого самоврядування) розв'язуються питання фінансування, кількісних показників набору, освітніх програм і їх спеціалізацій відповідно до специфічних потреб регіону тощо. Відповідно до принципу автономізації, університети через свої органи управління (ректор, рада, відділ, студентські організації) самостійно визначають структуру навчального року, терміни навчання, організацію вступу, необхідні умови для реалізації положень Болонської декларації.

6. На основі аналізу теоретичних праць скандинавських дослідників (І. Брудерап, Й. Стуре, П. Стефенс, А. Фрерап та ін.) обґрунтовано положення щодо диференційованого підходу до понять «соціальна педагогіка» і «соціальна робота», статус соціального працівника і соціального педагога. Після наукових дискусій у теоретичних позиціях науковців набули узгодженості питання про роль соціальної педагогіки і соціальної роботи як у науковому, так і практичному значенні. Соціальна робота пов'язується з функціями соціального працівника, а соціально-педагогічна – соціального педагога. Як зазначають скандинавські науковці, соціальна робота та соціальна педагогіка доповнюють одна одну і в теоретичному, і в практичному сенсі. Ними визнається, що в сучасних суспільних умовах роль соціальної педагогіки суттєво зміцнюється, її вплив поширюється на інші види професійної діяльності. Вона розглядається як теоретичний фундамент соціальної роботи. У Данії та Норвегії вона визнається як: а) академічна дисципліна на вищому рівні університетської освіти; б) професійна кваліфікація; в) сфера професійної практики; г) концептуальна база для обґрунтування політики стосовно дітей та їхніх сімей, складова засадничого міждисциплінарного наукового знання для соціальної роботи.

У Швеції завдання соціальних служб виконують: а) соціальні працівники, які доглядають хворих, інвалідів і працюють, в основному, в медичних закладах; б) соціальні педагоги, що реалізують соціально-педагогічні завдання

соціальної роботи; в) соціальні працівники, які представляють розгалужений спектр діяльності соціальних фахівців різноманітного діяльнісно-змістового спрямування. У Данії соціальна робота теж здійснюється кваліфікованими фахівцями: соціальні працівники більше розв'язують проблемні питання різного змісту в роботі з дорослими, соціальні педагоги переважно працюють з дітьми та сім'ями. Проводиться і спільна діяльність у змішаних фахових групах. Аналогічний підхід до статусу фахівців соціальної роботи практикують і в Норвегії, де соціальні працівники надають необхідні види допомоги різним категоріям населення, а соціальні педагоги працюють з дітьми та молоддю в різних дитячих, молодіжних інституціях, родин, практикується спільна діяльність. Результати наукових досліджень сприяли формуванню більш чітких теоретичних позицій з досліджуваних питань, ефективному здійсненню практики соціальної роботи.

7. Зміст підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів є міждисциплінарним, що зумовлюється її загальною метою, спеціалізацією, типом навчального закладу, рівнем ступеневої освіти (бакалавр, магістр, доктор), якістю викладацького й керівного складу навчального закладу. Університети самостійно визначають і конкретизують зміст навчання, що є диференційованим, структурується з урахуванням особливостей підготовки за бакалаврським, магістерським і докторським ступенями. Він розкривається в освітніх програмах, навчальних планах і програмах навчальних дисциплін, що охоплюють перелік навчальних курсів, зміст навчального матеріалу, обсяг знань, умінь, навичок і компетенцій. За сукупністю навчальних курсів усіх трьох освітніх рівнів зміст професійної підготовки є поліаспектним, охоплює широкий тематичний комплекс питань, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю, а саме: взаємодія соціальної політики і соціальної роботи; особливості соціальної роботи в «державних загального добробуту»; актуальні соціальні проблеми; теорії професійної діяльності; цільові групи в соціальній роботі; організація діяльності соціальних служб; вплив результатів наукових досліджень на системне оновлення діяльності соціальних служб, соціальних працівників і соціальних педагогів з різними категоріями населення. Магістерські й докторські програми, відповідно до положень Болонської декларації, входять до університетської практики підготовки фахівців соціальної сфери. У порівнянні з бакалаврськими освітніми програмами у навчанні магістрів зростають роль і значення формування у майбутніх фахівців умінь та навичок здійснення наукових досліджень, а у докторантів – питання теорії і практики науково-дослідницької діяльності стають визначальними у формуванні їх професійних компетенцій. Основним завданням докторських освітньо-наукових програм є підготовка і захист дисертації.

8. Використання інноваційних технологій у навчальній діяльності відповідає сучасним загальноєвропейським освітнім тенденціям та потребам суспільства знань і стабільно демонструє творчий характер підготовки фахівців соціальної сфери. У навчальній практиці ефективно діє студентоцентризований підхід, творча взаємодія викладачів і студентів в атмосфері гуманності,

самостійності, активності, індивідуалізації, поєднання групових та індивідуальних форм навчання. Широко застосовуються: аналіз життєвих проблемних ситуацій, дискусії, виконуються різноманітні письмові завдання (опис, самоаналіз, формування пропозицій), розробляються проекти, портфоліо тощо. Практикуються методи спостереження, розмірковування, осмислення, узагальнення, що сприяє інтелектуальному й емоційному розвитку студентів. У навчальній діяльності активно використовуються електронні засоби комунікації, «мережева модель» навчання, дистанційне навчання (дистанційні програми, масові відкриті он-лайн курси, вебінари, семінари, консультації, іспити тощо). Інноваційними технологіями навчання забезпечується формування у майбутніх фахівців умінь і навичок науково-дослідницької роботи, передовсім у магістрантів і докторантів.

Важливою складовою освітнього процесу є практика студентів, яка спрямовується на виконання широкої палітри завдань, здійснюваних як у соціальних службах, так і в інших установах соціального спрямування Данії, Норвегії, Швеції, а також за їх межами, що особливо заохочується університетами. Доцільно наголосити на позитивному значенні освітніх програм з підготовки «європейських магістрів» соціальної роботи, що реалізуються спільно міжнародними університетськими консорціумами багатьох країн (Німеччина, Нідерланди, Болгарія, Іспанія, Литва, Португалія та ін.), де активними учасниками-партнерами є Данія, Норвегія, Швеція. Технології навчання за цими освітніми програмами, яке відбувається послідовно у різних країнах, ознайомлює з особливостями і традиціями соціальної роботи в цих країнах, специфікою організації діяльності соціальних служб, позитивним досвідом та особливостями практичної підготовки і відкриває можливості для професійного становлення магістрів і докторів. Значна увага відводиться зовнішній і внутрішній експертизі, розробленню вимог до оцінювання якості вищої освіти. Міжнародні експертні перевірки засвідчили, що професійна підготовка соціальних працівників у Данії, Норвегії, Швеції відповідає зрослим суспільним вимогам. Водночас потребують посилення уваги окремі питання, з-поміж яких: розширення психолого-педагогічної складової фахової підготовки; урізноманітнення форм контролю рівня знань студентів; вироблення єдиних підходів до оцінювання якості професійної підготовки фахівців соціальної сфери, удосконалення докторських освітньо-наукових програм із соціальної роботи.

9. Творче використання прогресивних ідей досвіду Данії, Норвегії, Швеції сприятиме вдосконаленню підготовки фахівців соціальної сфери в Україні за такими напрямками: відповідності програм навчання динаміці суспільних потреб, умовам соціального буття та запитам ринку праці; реалізації студентоцентрованого підходу у навчанні, удосконалення співпраці в системі «викладач – студент» на демократичних засадах; використанні у навчальному процесі інноваційних інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій; посиленні практичної спрямованості підготовки, в якій особливу роль відіграє практика, зокрема зарубіжна. Доцільно активізувати інтернаціоналізацію

навчального процесу й урізноманітнити засоби спільної діяльності з вітчизняними та зарубіжними вищими навчальними закладами; забезпечити ефективне оволодіння англійською мовою як викладачами, так і студентами; зміцнити матеріально-технічну базу підготовки фахівців, поліпшити її фінансування.

Вивчення теорії і практики підготовки соціальних працівників у Скандинавських країнах сприяло розробці автором навчально-методичного комплексу зі спеціальності «Соціальна робота», який містить: програми та навчальні посібники з дисциплін «Соціальна педагогіка», «Порівняльна педагогіка систем вищої освіти», «Технології соціально-педагогічної роботи з різними категоріями дорослого населення», «Соціальна робота у громаді», «Методологічні засади соціально-педагогічних досліджень», «Актуальні питання соціальної педагогіки».

Здійснене дослідження не вичерпує широкого комплексу проблем сучасної підготовки фахівців соціальної сфери. Подальшого вивчення потребують: розроблення державних стандартів вищої освіти на засадах компетентнісного підходу з урахуванням тенденцій розвитку європейського освітнього простору; визначення спеціалізацій та профілів підготовки фахівців соціальної сфери; запровадження підготовки майбутніх фахівців за подвійними суміжними спеціальностями; досвіду здійснення дослідницької діяльності викладачами і студентами; впровадження сучасних технологій організації дистанційного навчання; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі; обґрунтування дидактичних засад створення інтеркультурних навчальних програм бакалаврського і магістерського рівнів, систем професійної підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів у країнах Європейського Союзу та педагогічних умов здійснення соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями населення (біженцями, іммігрантами) в країнах ЄС; досвіду організації літніх шкіл соціальної роботи тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Монографії

1. Логвиненко Т. О. Підготовка соціальних працівників в університетах Скандинавських країн: Данія, Норвегія, Швеція : монографія / Тетяна Логвиненко. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2015. – 522 с.
2. Логвиненко Т. О. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками : монографія / Т. О. Логвиненко, М. М. Ярошко. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2012. – 240 с.

3. Логвиненко Т. О. Формування професійних інтересів майбутніх соціальних педагогів у позааудиторній роботі педагогічного університету : монографія / Т. О. Логвиненко, Л. І. Смерчак. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2011. – 212 с.

Статті в наукових фахових виданнях

4. Логвиненко Т. О. Зміст професійної підготовки соціальних працівників у вищій школі Швеції / Т. О. Логвиненко // Науковий вісник Чернівецького університету. – Випуск 225. Педагогіка та психологія. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 58 – 62.

5. Логвиненко Т. О. Лабораторні заняття в системі підготовки соціального педагога у ВНЗ / Т. О. Логвиненко // Науковий вісник Чернівецького університету. – Випуск 271. Педагогіка та психологія. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 108 – 112.

6. Логвиненко Т. О. Соціальний захист дитинства як ціннісна орієнтація суспільства: шведський досвід / Т. О. Логвиненко // Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал. – 2007. – № 10 (33) жовтень. – С. 54 – 58.

7. Логвиненко Т. О. Зв'язок теорії та практики у вузівському навчанні як фактор формування професіоналізму майбутнього соціального педагога / Т. О. Логвиненко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія : зб. статей. – Вип. 15. – Ч. 1. – Ялта : РВВ КГУ, 2007. – С. 37 – 43.

8. Логвиненко Т. О. Проблеми модернізації підготовки соціальних працівників у Скандинавських країнах: сучасні тенденції / Т. О. Логвиненко // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – Випуск 122. – Черкаси, 2008. – С. 77 – 81.

9. Логвиненко Т. О. Зарубіжний досвід як засіб підвищення якості підготовки майбутніх соціальних педагогів / Т. О. Логвиненко // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – Вип. 363. Педагогіка та психологія. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 131 – 136.

10. Логвиненко Т. О. Організація літніх університетів у Швеції / Т. О. Логвиненко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: «Педагогіка і психологія» : зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2008. – Вип. 18. – Ч. 2. – С. 83 – 88.

11. Логвиненко Т. О. До питання про підвищення ефективності професійної підготовки соціального педагога / Т. О. Логвиненко, Л. Смерчак // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – Вип. 449 – 450. Серія «Педагогіка і психологія». – Чернівці : ЧНУ, 2009. – С. 25 – 28.

12. Логвиненко Т. О. Соціально-педагогічна освіта у сучасній Данії / Т. О. Логвиненко // Наукові записки. Серія : Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2009. – С. 292 – 295.

13. Логвиненко Т. О. Особливості професійної підготовки соціальних працівників у системі вищої освіти Данії / Т. О. Логвиненко // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2010. – № 1. – С. 59 – 65.

14. Логвиненко Т. О. Освіта дорослих у Швеції як предмет прогностичних досліджень / Т. О. Логвиненко // Вісник Черкаського національного університету. Серія : Педагогічні науки. – Випуск 148. – Черкаси, 2010. – С. 36 – 41.

15. Логвиненко Т. О. Освіта впродовж життя: тенденції шведського розвитку / Т. О. Логвиненко // Педагогічний процес: теорія і практика : збірник наукових праць. – Випуск 3 (частина І). – К. : Видавництво ВД «ЕКМО», 2010. – С. 255 – 263.

16. Логвиненко Т. О. Якість підготовки соціальних працівників у Швеції в контексті аналізу шведських дослідників / Т. О. Логвиненко // Наукові записки : [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України ; Нац. пед. університет імені М. П. Драгоманова ; укл. Л. Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Випуск LXXXX (90). – С. 145 – 151.

17. Логвиненко Т. О. Зарубіжний досвід підготовки соціальних працівників як предмет вивчення та творчого застосування в системі університетського навчання / Т. О. Логвиненко // Вища освіта України. – Додаток 4. – Том 4 (24). – 2010. – Тематичний випуск «Вища освіта України». – С. 63 – 71.

18. Логвиненко Т. О. Організаційні та науково-методичні засади професійної підготовки соціальних працівників у Гетеборзькому університеті (Швеція) / Т. О. Логвиненко // Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал. – 2010. – № 12 (71), грудень. – С. 33 – 37.

19. Логвиненко Т. О. Демократичні підходи в організації освіти дорослих у Швеції / Т. О. Логвиненко // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – № 203. – Частина II. – Черкаси, 2011. – С. 33 – 36.

20. Логвиненко Т. О. Особливості підготовки соціальних працівників до роботи у сільській місцевості: досвід Австралії та України / Т. О. Логвиненко // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Ужгород, 2011. – № 20. – С. 73 – 75.

21. Логвиненко Т. О. Магістратура в системі професійної підготовки соціальних працівників у Скандинавських країнах (на прикладах Норвегії та Швеції) / Т. О. Логвиненко // Наукові записки : [збірник наукових статей] / М-во освіти і науки України ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; укл. Л. Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Випуск LXXXXIV (94). – С. 144 – 152.

22. Логвиненко Т. О. Соціальна політика Норвегії як домінанта професійної підготовки соціальних працівників / Т. О. Логвиненко // Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал. – 2012. – № 12 (95). – С. 49 – 52.

23. Логвиненко Т. О. Технології навчання соціальних працівників у системі вищої освіти Норвегії / Т. О. Логвиненко // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія «Педагогічні науки». – Випуск № 109. – 2013. – С. 115 – 119.

24. Логвиненко Т. О. Групова робота у професійній підготовці соціальних працівників / Т. Логвиненко // Вісник Черкаського університету. – Серія : «Педагогічні науки». – 2013. – № 10 (263). – С. 87 – 91.

25. Логвиненко Т. О. Ересундський університет як інноваційна форма інтеграції у вищій освіті Скандинавських країн / Т. Логвиненко // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – № 4. – С. 186 – 190.

26. Логвиненко Т. О. Вища освіта Данії, Норвегії, Швеції у сучасному європейському вимірі / Т. О. Логвиненко // Науковий вісник Ужгородського Національного університету : Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Випуск № 30. – 2014. – С. 86 – 89.

27. Логвиненко Т. О. Історичні аспекти становлення професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Скандинавських країнах / Т. О. Логвиненко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2014. – Випуск двадцять дев'ятий. Частина 2. Педагогіка. – С. 122 – 130.

28. Логвиненко Т. О. Професіоналізація соціальної роботи в Скандинавських країнах як соціальна потреба / Т. О. Логвиненко // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Ужгород, 2014. – № 34. – С. 111 – 114.

29. Логвиненко Т. О. Наукова парадигма соціальної педагогіки та соціальної роботи в Норвегії / Т. О. Логвиненко // Науковий Вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – Вип. 739. Серія «Педагогіка та психологія». – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – С. 103 – 110.

30. Логвиненко Т. О. Роль міжнародних та національних організацій у контексті соціально-педагогічної роботи та професійної підготовки до неї у Скандинавських країнах / Т. О. Логвиненко // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Ужгород, 2015. – № 36. – С. 119 – 121.

31. Логвиненко Т. О. Докторські програми підготовки фахівців соціальної сфери в Скандинавських країнах: сучасний досвід / Т. Логвиненко // Молодь і ринок. – 2016. – № 3 (134). – С. 85 – 89.

Статті у зарубіжних виданнях

32. Lohvynenko T. Social and Humanitarian Education in the 21st Century: Its State and Prospects / T. Lohvynenko, Y. Kyshakevych, N. Skotna // Perspectives in Higher Education Reform. – Volume 10. – Blagoevgrad, Bulgaria, 2001. – P. 135 – 139 (Bulgaria).

33. Lohvynenko T. Education Reform in Slovenia and Ukraine / T. Lohvynenko // Childhood Education. International Focus Issue. – Olney, MD, USA, 2003. – P. 355 – 357 (USA).

34. Łogwynenko T. Stany frustracji jako czynnik wywołujący aspołeczne zachowania nastolatków oraz doświadczenia w pracy z nimi / T. Łogwynenko, N. Skotna // Lubelski Rocznik Pedagogiczny. T. XXIV. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2004. – С. 211 – 217 (Poland).

35. Логвиненко Т. О. Допомога дітям з дистантних сімей трудових мігрантів як актуальний напрям соціально-педагогічної роботи в Україні / Т. Логвиненко, Н. Гордієнко // Допомога дитині та родині в кризовій ситуації: розуміння, проблеми, перспективи : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. І. Курляк. – Стальова Воля, Польща, 2008. – С. 283 – 289 (Poland).

36. Логвиненко Т. О. Магістратура як форма професійної підготовки фахівців у системі вищої освіти / Т. О. Логвиненко, О. Б. Логвиненко // Сравнительная педагогика в условиях международного сотрудничества и европейской интеграции : сборник материалов V Междунар. науч.-практ. конф. (Брест, 19 – 20 мая 2011 г.) : в 2 ч. / Брест. гос. ун-т имени А.С.Пушкина ; редкол. : М.Э.Чесноковский [и др.]. – Брест : БрГУ, 2011. – Ч. 1. – С. 153 – 158 (Belorussia).

37. Логвиненко Т. О. Професійна підготовка соціальних працівників як предмет дослідження / Т. Логвиненко // Zbiór raportów naukowych: «Perspektywy rozwoju nauki». – Część 4. – Gdańsk, 2012. – S. 53 – 56 (Poland).

38. Логвиненко Т. О. Організація роботи сімейних центрів у Скандинавських країнах / Т. Логвиненко // Zbiór raportów naukowych: «Teoria i praktyka – znaczenie badań naukowych». – Część 3/2. – Lublin, 2013. – S. 28 – 32 (Poland).

39. Lohvynenko Tetyana. Professional Training of Social Workers in the Context of European Integration Processes: the Ukrainian Experience / T. Lohvynenko, N. Skotna // Charity, Philanthropy and Social Work. – Jaroslav, 2014. – № 2. – С. 71 – 76 (Poland).

Матеріали і тези доповідей на конференціях

40. Логвиненко Т. О. Практична підготовка соціального педагога як навчально-управлінська проблема / Т. О. Логвиненко // Психолого-педагогічні проблеми соціальної роботи та професійна підготовка до неї: теорія і практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Самбір, 4 – 5 квітня 2002 року). – Самбір, 2002. – С. 136 – 139.

41. Логвиненко Т. О. Соціальна робота з молоддю в сучасних умовах та деякі питання професійної підготовки до неї / Т. О. Логвиненко // Молодіжна політика: проблеми і перспективи : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дрогобич, 10 – 11 березня 2006 р.). – Дрогобич : ДДПУ, 2006. – С. 55 – 58.

42. Логвиненко Т. О. Співпраця з зарубіжними вузами як чинник оновленого підходу до навчального процесу у вищій школі / Т. О. Логвиненко // Революція в університетській освіті: глобалізація та індивідуалізація – погляд у майбутнє : матеріали Міжнародного симпозіуму (м. Одеса, 25 – 27 травня 2007 р.). – Одеса, 2007. – С. 83 – 84.

43. Логвиненко Т. О. Використання зарубіжного досвіду в професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів / Т. О. Логвиненко // Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського

процесу : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 13 – 14 грудня 2007 р.). – Чернівці : Рута, 2007. – С. 176 – 178.

44. Логвиненко Т. О. До питання про реформування професійної підготовки соціальних працівників у Скандинавських країнах / Т. О. Логвиненко // Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи з різними категоріями населення : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Черкаси 27 – 28 лютого 2008 року). – Черкаси, 2008. – С. 96 – 98.

45. Логвиненко Т. О. Літні університети в європейському освітньому просторі / Т. О. Логвиненко // Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ялта, 5 – 6 березня 2008 р.). – Ялта, 2008. – С. 174 – 177.

46. Логвиненко Т. О. Особливості розвитку освіти дорослих у Швеції / Т. О. Логвиненко // Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту в сучасному суспільстві : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, 29 – 30 березня 2010 р.). – Черкаси, 2010. – С. 150 – 152.

47. Логвиненко Т. О. Демократизм у освіті дорослих: шведський досвід / Т. О. Логвиненко // Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту окремих категорій населення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, 18 – 19 лютого 2011 р.). – Черкаси, 2011. – С. 82 – 83.

48. Логвиненко Т. О. Акмеологічний підхід до професійної підготовки соціального педагога: необхідність, реалії / Т. О. Логвиненко // Акмеологія – наука ХХІ століття : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конфер. / заг. ред. В. О. Огнев'юка. – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. – С. 106 – 109.

49. Логвиненко Т. О. Підготовка соціальних педагогів до подолання агресії підлітків в освітньому середовищі / Т. О. Логвиненко // Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців: розвиток волонтерського руху в Україні та за рубежом : матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 21 вересня 2012 р.). – Ужгород, 2012. – С. 42 – 44.

50. Логвиненко Т. О. Професійні компетенції в концептуальному контексті Міжнародної асоціації соціальних педагогів / Т. О. Логвиненко // Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарного педагогічного інституту імені Тараса Шевченка. – Серія: Педагогіка. – Випуск 2 : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременець, 23 – 24 травня 2013 р.). – Кременець, 2013. – С. 117 – 120.

51. Логвиненко Т. О. Соціальна робота як чинник професійної підготовки фахівців соціальної сфери / Т. О. Логвиненко // Професійна підготовка педагога в контексті європейських інтеграційних процесів : збірник наукових праць. – Дрогобич, 2013. – С. 59 – 67.

52. Логвиненко Т. О. Соціальна педагогіка та соціальна робота як предмет дослідження норвезьких науковців / Т. Логвиненко // Соціальна педагогіка як правозахисна професія : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 29 квітня 2015 р.). – Чернівці, 2015. – С. 92 – 94.

53. Логвиненко Т.О. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / Т.О. Логвиненко // Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи та корекційної освіти : збірник матеріалів науково-практичної конференції (Дрогобич, 15 – 16 жовтня 2015 року). – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2015. – С. 107 – 109.

54. Логвиненко Т. О. Соціальна педагогіка та соціальна робота як предмет сучасних наукових досліджень у Скандинавських країнах / Т. О. Логвиненко // Соціальна робота та соціальна педагогіка: виклики сьогодення : збірник наукових праць за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Тернопіль, 28 – 29 жовтня 2015 р.) / за заг. ред. В. А. Поліщук, С. М. Калаур, Г. І. Слезанської. – Тернопіль : Вектор, 2015. – С. 68 – 74.

Навчально-методичні посібники, програми

55. Логвиненко Т. О. Соціальна педагогіка: практикум : [навч.-метод. посіб. для студ. спеціальності «Соціальна педагогіка» вищ. навч. закл.] (*гриф МОН від 29.12.2010 р. № 1/11-12265*) / Т. О. Логвиненко. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2010. – 320 с.

56. Логвиненко Т. О. Словник із соціальної педагогіки : [навч. посіб. для студ. спеціальності «Соціальна педагогіка» вищ. навч. закл.] (*гриф МОН від 25.05.2011 р. № 1/11-4089*) / Т. О. Логвиненко, Н. В. Гордієнко. – Дрогобич : Дрогобицький держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2011. – 312 с.

57. Логвиненко Т. О. Технології соціально-педагогічної роботи з різними категоріями дорослого населення : курс лекцій : [навч.-метод. посіб. для студ. спеціальності «Соціальна педагогіка»] (*гриф від 17.04.2012 р. № 1/11-5209*) / Т. О. Логвиненко, Н. В. Гордієнко. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2012. – 312 с.

58. Логвиненко Т. О. Методичні рекомендації до написання магістерської роботи [для студентів спеціальності 8.010105 «Соціальна педагогіка»] / Т. О. Логвиненко. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2007. – 30 с.

59. Логвиненко Т. О. Соціальна робота у громаді : програма навчального курсу / Т. О. Логвиненко. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2008. – 9 с.

60. Логвиненко Т. О. Асистентська практика : навчальна програма / Т. О. Логвиненко. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2011. – 15 с.

61. Логвиненко Т. О. Методологічні засади соціально-педагогічних досліджень : програма навчального курсу / Т. О. Логвиненко. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2011. – 17 с.

62. Логвиненко Т. О. Соціальна педагогіка : [навч. посіб. для самостійної роботи студентів] / Т. О. Логвиненко, Л. І. Смеречак. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2012. – 226 с.

63. Логвиненко Т. О. Порівняльна педагогіка систем вищої освіти : програма навчального курсу / Т. О. Логвиненко. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2012. – 14 с.

64. Логвиненко Т. О. Актуальні питання соціальної педагогіки : методичні рекомендації до семінарських занять / Т. О. Логвиненко, Л. І. Смерчак. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2015. – 68 с.

65. Логвиненко Т. О. Порівняльна педагогіка систем вищої освіти : навч.-метод. посіб. / Т. О. Логвиненко. – Дрогобич : Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2015. – 120 с.

АНОТАЦІЇ

Логвиненко Т. О. Теорія і практика підготовки фахівців соціальної сфери в університетах Скандинавських країн: Данія, Норвегія, Швеція. – Рукопис.

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Дрогобич, 2016. – 46 с.

У дисертації узагальнено результати порівняльно-педагогічного дослідження теорії і практики підготовки соціальних працівників в університетах Скандинавських країн (Данії, Норвегії, Швеції). Проаналізовано комплекс чинників, що зумовили професіоналізацію соціальної роботи в країнах Скандинавії і сприяли започаткуванню та розвитку спеціальної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Розроблено авторську періодизацію процесу підготовки фахівців соціальної сфери у Скандинавських країнах. Схарактеризовано діяльність міжнародних організацій, фахових асоціацій працівників соціальної сфери міжнародного та національного рівнів і їх внесок у підготовку соціальних працівників у системі університетської освіти.

Здійснено компаративний аналіз систем, моделей, змісту і технологій підготовки майбутніх соціальних працівників. Обґрунтовано структурну модель систем професійної підготовки фахівців соціальної сфери Данії, Норвегії, Швеції, структуру навчального процесу в університетах Скандинавських країн, його зміст, особливості організації практики, оцінювання якості підготовки фахівців соціальної сфери. Підготовлено навчально-методичний комплекс і розроблено рекомендації щодо можливостей творчого використання конструктивних ідей скандинавського досвіду в університетах України.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна робота, професіоналізація, підготовка фахівців соціальної сфери, університетська освіта, соціальний працівників, соціальний педагог, європейський освітній простір, євроінтеграція, Скандинавські країни.

Логвиненко Т. А. Теория и практика подготовки специалистов социальной сферы в университетах Скандинавских стран: Дания, Норвегия, Швеция. – Рукопись.

Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко. – Дрогобыч, 2016. – 46 с.

В диссертации обобщены результаты сравнительно-педагогического исследования теории и практики подготовки социальных работников в университетах Скандинавских стран (Дании, Норвегии, Швеции). Проанализирован комплекс факторов, обусловивший процесс профессионализации социальной работы в странах Скандинавии и способствовавший становлению и развитию специальной подготовки в высших учебных заведениях. Разработана авторская периодизация процесса подготовки специалистов социальной работы в Скандинавских странах. Охарактеризована деятельность международных организаций, профессиональных ассоциаций работников социальной сферы международного и национального уровня, их вклад в осуществление подготовки социальных работников в системе университетского образования.

Осуществлен сравнительный анализ систем, моделей, содержания и технологий подготовки будущих специалистов. Обоснована структурная модель систем профессиональной подготовки специалистов социальной сферы Дании, Норвегии, Швеции, структура учебного процесса в университетах Скандинавских стран, его содержание, особенности организации практики, оценки качества подготовки специалистов социальной сферы. Подготовлен учебно-методический комплекс и разработаны рекомендации по творческому использованию конструктивных идей скандинавского опыта в университетах Украины.

Ключевые слова: социальная политика, социальная работа, профессионализация, подготовка специалистов социальной сферы, университетское образование, социальный работник, социальный педагог, европейское образовательное пространство, евроинтеграция, Скандинавские страны.

Lohvynenko T. O. Theory and Practice of Social Worker Training at Universities in the Scandinavian countries: Denmark, Norway, Sweden. – Manuscript.

Author's abstract of the dissertation paper for the degree of doctor of pedagogical sciences, specialty 13.00.01 – general pedagogy and history of pedagogy. – Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobych. – Drohobych, 2016. – 46 p.

The dissertation paper summarizes the results of a comprehensive study of the theory and practice of social workers training at universities in the Nordic countries (Denmark, Norway, Sweden). A set of factors contributing to the professionalism of

social workers in the Nordic countries and to the establishment and development of special training in higher education institutions has been analyzed. It has been determined that the interaction of social policy and social work and their characteristics at certain stages of historical development have played the primary role. The author has developed a periodization of the training process of social sphere workers in the Nordic countries, which includes the following stages: pre-professional (the period of charitable aid from the middle of the 12th up to the late 19th century), initial (1900s – 1940s), stabilization (1950s – 1960s), reformation (1970s – 1990s) and innovation (1999 – early 21st century).

It has been demonstrated that at present social workers in Denmark, Norway, and Sweden are trained in pedagogical higher education establishments, prevalently in universities. The determining nature of educational processes as a factor of social change and social progress in socio-economic, cultural, and social sphere, ensuring social stability, prosperity, economic competitiveness and national security, is underlined.

The university education in Denmark, Norway, and Sweden is a part of European educational framework and reflects the current European trends in higher education, most characteristic features of which being: globalization, internationalization, integration, democracy, autonomy, humanitarianism, humanization, mobility, innovation, computerization. It is highly effective in many ways, among which: the organization of scientific and creative activity, establishment of research centers, free university consortia, providing academic mobility, etc.

It is noted that a significant contribution to the functioning of the educational sphere is made by international organizations, especially the professional association of social workers on both international and national level: The Nordic Council and Council of Ministers of the Nordic countries, the International Association of Social Workers, National Federation of social workers (Denmark), International Association of social workers, Norwegian union of social educators and social workers, the European Association of schools of social work, etc. Essential in the training of social workers are scientific theoretical concepts of Scandinavian and other European scientists on the interaction of social work and social pedagogy, which complement each other theoretically and practically.

A comparative analysis of systems, models, content and techniques of social workers training has been made. The author presented her own structural model of social workers training in Denmark, Norway and Sweden. It has been determined that the content is defined by the common purpose of professional training, specialization, type of institution, educational level (either Bachelor, Master, or Doctor), the quality of teaching and management of the institution.

The study revealed that in conjunction with the contents various educational techniques are implemented: analysis of real problematic situations, discussions, a variety of writing assignments (description, introspection, proposals), projects and portfolios are developed, electronic communication means are widely used, «network model» learning, distance learning (distance learning programs, open online courses, webinars, seminars, consultations, examinations, etc.).

It has been determined that an important part of the training of social workers in the Nordic countries is checking its quality, which is considered a priority of the Bologna process, internal and external expertise are carried out, requirements to Quality Assessment in compliance with the relevant procedures are developed. An educational-methodical set has been prepared and recommendations on opportunities for creative use of constructive ideas of the Scandinavian experience in universities in Ukraine have been substantiated.

Key words: social policy, social work, professionalism, social workers training, university education, social worker, social educator, European educational framework, European integration, Scandinavian countries.

Підписано до друку 10.10.2016. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 1,9. Зам. № 270. Тираж 100. Друк на ризографі.

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка
82100, Дрогобич, вул. І. Франка, 24, к. 42